

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Od Luthera k Lochmanovi
posun ve výkladu desatera**

Anna Peltanová

Katedra: Teologické etiky
Vedoucí práce: doc. Jindřich Halama
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Od Luthera k Lochmanovi napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Nymburce dne 4. 12. 2014

Anna Peltanová

Bibliografická citace

Od Luhera k Lochmanovi (Posun ve výkladu desatera)

Bakalářská práce

Anna Peltanová

vedoucí práce: doc. Jindřich Halama

Praha 2014, str. 67

Anotace

Má bakalářská práce se zabývá výklady desatera. A to hlavně posunem, ke kterému došlo, mezi výkladem Martina Luthera a Jana Milíče Lochmana. Porovnávanými díly jsou Lutherův spis O dobrých skutcích a Lochmanovy Směrovky na cestě ke svobodě. Aby byl obraz úplnější, doplnila jsem práci citacemi z jiných výkladů desatera.

Každá kapitola se zabývá jedním přikázáním. Na začátku kapitoly je výpis Lutherových myšlenek, následují Lochmanovy myšlenky, závěr tvoří shrnutí. Ve shrnutí se zabývám tím, jaké jsou odlišnosti mezi oběma výklady.

Práce chce zjistit, zda posun, který se udál v protestantských výkladech desatera za posledního půl tisíciletí, je velký, respektive jak je velký.

Klíčová slova

Desatero

Výklad

Posun

Protestantské prostředí

Luther

Lochman

Summary

My thesis focuses on the interpretation of the Ten Commandments. Mainly with the shift, which occurred between the interpretation of Martin Luther and one by Jan Milíč Lochman. The compared works are Luther's Treatise on Good

Works and Lochman's Signposts to Freedom. To make the picture complete, I added quotations from other interpretations of the Ten Commandments.

Each chapter deals with one commandment. At the beginning of a chapter there is a survey of Luther's ideas, followed by Lochman's ideas and a summary of the differences between the two interpretations.

The purpose of this study is to investigate whether the shift that occurred in protestant interpretations of the Ten Commandments in the past half millennium is large, or how big it is.

Keywords

ten commandments

interpretation

shift

Prote

Lochman stant environment

Luther

Poděkování

Děkuji mé rodině za podporu při psaní práce a docentu Jindřichu Halamovi za její vedení.

Obsah

Úvod.....	8
1. Kapitola.....	10
Úvodní kapitola výkladů.....	10
Luther	10
Lochman.....	11
Shrnutí:.....	14
2. Kapitola.....	15
Nebudeš mít jiného boha mimo mne	15
Luther	15
Lochman.....	16
Shrnutí:.....	19
3. Kapitola.....	21
Nezobrazíš a nezneužiješ jména	21
Luther	21
Lochman.....	24
Shrnutí	26
4. kapitola.....	28
Pamatuj na den odpočinku.....	28
Luther	28
Lochman.....	31
Shrnutí.....	33
5. kapitola.....	35
Cti otce svého a matku svou	35
Luther	35
Lochman.....	37
Shrnutí.....	39
6. kapitola.....	41
Nezabiješ.....	41
Luther	41
Lochman.....	42
Shrnutí.....	46
7. kapitola.....	47
Nesesmilníš.....	47
Luther	47
Lochman.....	48
Shrnutí.....	50
8. kapitola.....	52
Nepokradeš	52
Luther	52

Lochman.....	53
Shrnutí.....	55
9. kapitola.....	56
Nebudeš křivě svědčit.....	56
Luther.....	56
Lochman.....	57
Shrnutí.....	59
10. kapitola.....	61
Nebudeš dychtit.....	61
Luther.....	61
Lochman.....	61
Shrnutí.....	63
Závěr.....	64
Seznam literatury.....	66

Úvod

Desatero je jedním ze základních textů křesťanstva a židovstva. Mohlo by se zdát, že když je text tradovaný již několik tisíciletí, stal se srozumitelným, ale není tomu tak. Desatero má nepřeborné množství výkladů a řada z nich se od sebe velmi liší. Proto je velmi obtížné vynášet o desateru obecná tvrzení. Ani poté, co zúžíme oblast zájmu, to není úplně snadné. Má práce chce srovnat výklad Martina Luthera a Jana Milíče Lochmana, dva protestantské výklady, které jsou od sebe vzdálené asi pět set let. V běžném vnímání času je to dlouhá doba, ale teologie pracuje i s výrazně delšími časovými horizonty, Luther je vlastně nedávná minulost.

Lutherův spis *Řeč o dobrých skutečích* byl dopsán na konci března 1520. Byl to Lutherův první větší spis v lidové němčině, odpovídá v něm na výtky proti ospravedlnění pouhou vírou. Do češtiny ho přeložil Jindřich Schiller z německého originálu *Sermon von den guten Werckenn*. Kniha *O dobrých skutečích* vyšla v nakladatelství Kalich roku 1987, připravil ji Amadeo Molnár a kromě výkladu desatera obsahuje i Lutherova *Krátká naučení* a *Menší katechismus*. Výkladem desatera se Luther zabývá i ve svém *Větším katechismu*. Všechny zmíněné texty byly vydány roku 2007 česky v *Knize Svornosti*, ta je souborným vydáním všech důležitých vyznavačských textů Augsburské konfese.

Milíčovi *Směrovky ke svobodě* vyšly v Basileji v roce 1978, v Čechách až roku 1993. Z německého originálu je přeložil Bohuslav Vik. Jan Štefan o nich píše v recenzi z roku 1995 toto: „*Kniha je něčím víc než biblickým výkladem Ex 20,1-17 nebo starozákonní theologií Dekalogu. Opírá se o Desatero jako o základní text biblické etiky, z jehož perspektivy, zorného úhlu lze načrtnout, nastínit celkový koncept křesťanské etiky*“.¹

¹ Štefan Jan, *Teologická reflexe* 1995, str. 181 - 182

Chtěla bych na základě těchto dvou výkladů přemýšlet nad tím, jak se posunulo chápání desatera za přibližně půl tisíciletí. Aby byl obraz úplnější, doplním jej ještě o další výklady z protestantského prostředí.

1. Kapitola

Úvodní kapitola výkladů

Základní rozdíl mezi Lutherovým a Lochmanovým výkladem desatera je vidět již v úvodu obou výkladů. Zatím co Luther vychází od člověka, jeho víry a dobrých skutků, vychází Lochman ve svém výkladu od pochopení Boha, jako Boha exodu. U obou autorů je úvodní kapitola stěžejní. Skrze ni se hledí na desatero, je předporozuměním. Výklady by měly být rozdílné i proto, že Lochman se profiluje jako reformovaný teolog, nedrží učení o dvou říších.

Luther

Úvodní kapitola je nazvána Úvodní základní pojednání o víře a skutcích. V tomto pojednání Luther obhajuje svou myšlenku ospravedlnění pouhou vírou. Víra je podle Luthera nejvyšším a nejušlechtlejším činem, není to výkon, ani psychologické rozpoložení, ale bytostné spolehnutí se na Evangelium. Základní Lutherovou myšlenkou je, že nejedná-li člověk na základě víry, nemůže jeho jednání být dobré. Zdrojem, podmínkou i příčinou dobrých skutků je víra.

S vírou je to jako, když se dva lidé mají rádi. Když máme někoho rádi, tak víme, co je dobré dělat, čím druhého potěšíme. Podle Luthera není důležité, jak velké jsou naše skutky, ani kolik jich je, důležité je, jestli jsou konány na základě víry. Při nedostatku víry snadno člověk sklouzne ke skutkaření. Podobně přemýšlí i Bernard Haring: *„Dospělý křesťan nestojí před samými hádankami, ale také ne před samými recepty a návody. Stojí před Kristem, poslouchá ho, dívá se na něho, ve všech záležitostech slyší jeho slova a jeho výzvu. Člověk je v bezvýhodné ulitě, jestliže všechno vztahuje jen ke svému vlastnímu Já. Jestliže se pokouší přinutit všechno k tanci okolo vlastního Já, stane se brzy malomyslným nebo zlomyslným a musí dojít k poznání: takhle si*

*nemůžeš dál počínat. Jestliže však jde ve všem ke Kristu, učí se od něho hledat Boží vůli a tak bližního přijímat, nalezl směr a sílu osobní svobody.*²

Věřící křesťan by měl dobré skutky dělat rád a s jistou samozřejmostí, aniž by bádával nad tím, zda dělá dobro. Člověk, který nevěří, nebo si svou vírou není jistý, snadno sklouzne k tomu, že se svými skutky snaží zalíbit.

Dobry skutek nemusí být heroickým výkonem, křesťan se nemá vyhýbat každodennosti. Je chybou omezovat dobré skutky na modlitby, almužny a posty. Dobry skutek může být jakákoli sebeobětivější činnost, důležité je, aby byla konaná s vírou. Máme věřit i ve chvílích, kdy se zdá, že nás Bůh opustil, jsme na dně, trpíme. Časné utrpení je podle Luthera nejvyšším stupněm víry.

Lochman

První kapitola Lochmanova výkladu je nazvána „Křesťanská etika pod zorným úhlem evangelia?“. Promlouvá k nám dnes desatero? Duchovní i kulturně dějinná situace naší doby je jiná, než situace Izraele v době desatera. Sociální podmínky se změnily, například nemáme otroctví. Společnost se z velké části od desatera emancipovala, je spíš výjimkou umět jej nazpaměť. U příkázání zapsaných na první desce desatera se není čemu divit. Tato příkázání řeší vztah člověka s Bohem a tak je může většinový občan začlenit někam mezi pověry. Druhá deska desatera řeší mezilidské vztahy, dalo by se tedy předpokládat její lepší přijetí. Lépe přijímána asi je, ale přesto je „úcta k rodičům“ či „nesesmilníš“ něčím zastaralým a „nezabiješ“ se topí v moři násilí. Dalším problémem je to, že desatero je starozákonní text, Ježíš s ním polemizuje, říká: „Ale já pravím vám...“.

² Haring Bernard, Lásky je víc než příkázání, str. 57

Přesto se Lochmanovi zdá důležité vykládat desatero. Bylo by špatné chápat desatero legalisticky, posunuli jsme se od doby jeho vzniku a většina z nás nevládní vola, ani osla. Ale desatero nechtělo být legalisticko-moralistické ani ve své době, ve svém Sitz im Leben. Desatero nebylo kodexem práv, ale smlouvou, dokumentem dějin vysvobození. Desatero se vztahuje k dějinám jako svědectví dějin spásy. Není možné jej vytrhnout z dějin, vztahuje se právě k Izraeli pod Sinajem. I Izrael sám chápe desatero jako dokument smlouvy, podstatné je, že tato smlouva je eschatologická, je zaměřená do budoucna, stále aktuální. Záměr a cíl desatera je zřejmý, jde o událost exodu, desatero je smlouva zpečetující svobodu Izraele. Desatero je soubor deseti velkých svobod, tak jej snad můžeme chápat i my křesťané, i když nám nebylo původně určeno a my jsme si ho přivlastnili. Důležité je správné pochopení svobody. Základní cíl dějin vysvobození je stále stejný. Není jím moralismus, ani legalismus, ani liberalismus, ani libertinismus. Svoboda nemůže být prázdná, neartikulovaná, libovolná a v tom je desatero přínosné i pro dnešek. Naše svoboda předznamenává naše odpovědné jednání.

Před samotným desaterem jako by stálo znamínko, podobně jako v matematických rovnicích před závorkou. Toto znaménko dále určuje, jak budeme chápat desatero, z jakého úhlu se na něj budeme dívat. Tímto znaménkem je představa Boha nastolená větou: „*Já jsem Hospodin tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.*“

Vyvedení není pouhým rámcem desatera, Bůh je ten který vysvobozuje. Bůh desatera není despota, není ten, kdo zotročuje. On a vysvobození patří neodmyslitelně k sobě. To zaznívá nejen v události desatera, ale i v příběhu Velikonoc, v raně křesťanské misii a částečně snad i v církevních dějinách. Díky takto pochopenému Bohu můžeme učinit tyto tři věci: demytologizace přírody, ofatalizování dějin, odzbrojení smrti.

Bůh je Stvořitel, stvoření je těsně spjato s exodem. Víra ve stvoření se zrodila možná právě během exodu. Člověk nesplývá s přírodou, není jen stvořením. Člověk je bytostí dvou dimenzí, horizontální a transcendentální. Nejsme jen biologicky, fyziologicky, kosmologicky podmíněný život, ale i nepodmíněná, jedinečná a nezaměnitelná existence, to popírá božskost přírody.

Bůh tvoří v dějinách a my žijeme v čase, nelze se od dějin plně odprostit. Zároveň je desatero příslibem, že nás Bůh nenechá na holičkách, že nebudeme zotročeni a pokud ano tak ne trvale, protože Bůh se ujímá zotročených, vyvádí je. Proto již nejsou a nebudou dějiny fatální.

Boží vysvobození se vztahuje i k smrti. V bibli se nám neslibuje nesmrtelnost, smrt zůstává, ale Bůh je věrný i v ní. Tato naděje je vepsána v desatero i Kristův velikonoční příběh.

Jako je předznamenáno pochopení desatera, je předznamenáno i pojetí teologické etiky. Ta není veličinou, která by spočívala sama v sobě, ale je následováním, odpovědí. Takto chápal křesťanskou etiku i Dietrich Bonhoeffer, ten proti sobě staví drahou a lacinou milost: *„Laciná milost znamená jako milost nabízená pod cenou, jako učení – princip, ospravedlnění hříchů nikoli hříšníka, jako odpuštění bez pokání. Drahá milost je poklad skrytý v poli, evangelium, je jako Boží svatost. Milost je drahá, protože nás nutí přijmout jho následování Ježíše Krista.“*³ Bonhoeffer ani Lochman nepřišli s úplně novou myšlenkou. Něco podobného tvrdí i Luther, když vedle ospravedlnění pouhou milostí říká, že vzhledem k tomu, že milujeme Boha, chceme se chovat tak, jak je Bohu milé, protože nikdo dobrovolně nejedná proti přání toho, jenž miluje. Teologická etika nemůže být etikou skutku a popírá i moralismus a legalismus, protože jí předchází Boží milost. Etika nevyrůstá ze skutků, je odpovědí na darované vysvobození. Vděčnost za vlastní vysvobození není zotročením, nečeká se od nás, že splatíme dluh, ani by to

³ Bonhoeffer Dietrich, *Následování*, str. 23, 24, 25

nebylo možné, ale nechává se místo naší tvůrčí potenci. Jsme osvobozeni ke svobodě, máme bojovat s legalismem, se skutkařením. Svoboda je dar a až po ní následuje odpovědnost, jako na sebe navazují Evangelium a Zákon. Evangelium vždy zákonu předchází, etika je odpověď, dodržování zákonu, smlouvy. Svoboda je přesně určena příkazy desatera, závazná svoboda. Na svobodu apeluje ve svém výkladu i Walter Lüthi: *„Svoboda je vepsána do desatera, jaké překvapení, svoboda. Desatero je proklamací svobody. Bůh je ustanovuje právě při vyjití z Egypta, z domu otroctví. Ale co je svoboda? Může se člověk osvobodit od všech model? Může a to v církvi i mimo ni. Ale i svoboda může být modlou.“*⁴

Shrnutí:

Lutherův a Lochmanův výklad desatera k sobě mají blízko. Pro Luthera je zásadní, jak chápe dobrý skutek a pro Lochmana, jak rozumí Bohu, ale víru chápou stejně. Víra je dar, milost. Věřící člověk přijímá milost, která ale není laciná, předpokládá odpovědné jednání. Po věřícím člověku se nežadá skutkaření, jen upřímná víra. Člověk s pravou vírou koná dobré skutky, bez toho, že by o ně usiloval, nejedná záslužnický. A co je hlavní, tento člověk nejedná z příkazu, ale svobodně. Desatero je pro něj směrovkami, ale ne pouty. Podobně chápe desatero i Bronislav Kaleta⁵.

⁴ Lüthi Walter, Die Zehn Gebote Gottes, str. 15

⁵ Kaleta Bronislav, Pozvání ke svobodě, str. 7: *„Desatero biblických přikázání nám říká, že základem životní moudrosti je znát Boha. Kdo důvěřuje Bohu a řídí se Jeho radami, ten se obvykle vyhne mnoha životním karambolům a může žít užitečně. První 4 přikázání desatera nám říkají, jak máme žít ve vztahu k Bohu, ty další, jak se máme chovat k sobě jako lidé“*

2. Kapitola

Nebudeš mít jiného boha mimo mne

Luther

Pro Luthera je zásadní, že Bůh je jen jeden, jemu máme celým srdcem důvěřovat, víra je naplněním prvního přikázání. První přikázání je nejpřednější, předznamenává všechna ostatní. To znamená, že podle Luthera sice není důležitá velikost jednotlivých dobrých skutků, ale je důležitá velikost přikázání. Přikázání jsou v desateru seřazena podle velikosti, od nejvyššího po nejnižší. Víra v jediného Boha předznamenává všechna ostatní přikázání. Luther se odvolává na Augustina, který tvrdí, že věřit, doufat a milovat jsou skutky prvního přikázání, láska jde ruku v ruce s důvěrou.

Je snadné stát se modloslužebníkem. Podle Luthera je jím každý, kdo v Boha buďto vůbec nevěří, nebo mu nedůvěřuje plně. Pokud člověk nevěří, tak nezáleží na tom, kolik koná dobrých skutků. S touto Lutherovou myšlenkou jsme se potkali již v úvodu a zaznívá stále znovu, jako kdyby si Luther říkal, že opakování je matka moudrosti, že si čtenář podrží aspoň hlavní myšlenku celého spisu: Víra je nejvyšší skutek, nutně předchází všem ostatním dobrým skutkům, bez víry ztrácí význam veškeré naše konání, i kdyby bylo sebelepší. Bůh není obchodník, jeho milost si nemůžeme vysloužit skutky. Víra je to, co nás před Bohem ospravedlňuje, dává našim skutkům spravedlnost. Věříme-li, že jsou naše skutky bohulibé, pak jsou, pochybujeme-li, pak nejsou. Člověk sám tedy může snadno poznat, zda jsou, nebo nejsou jeho skutky dobré. Luther se výslovně staví proti takzvaným skutkům víry, jako je kupovat ostatky, mluvit o víře, stavět kostely a podobně, naše víra má být pravou bohoslužbou. Luther si uvědomuje, že není v silách člověka neustále důvěřovat Bohu a nezakládat na ničem jiném než na Bohu. V této důvěře v Boha se musíme

neustále cvičit, i zahálka je skutek. S pravou vírou bychom nepotřebovali světské ani církevní zákony a všelijaké obřady. Ale my takovou víru bohužel nemáme. Víru, která je svobodou, ale ne svobodou k hřešení, nýbrž svobodou ke konání dobra. A proto potřebujeme různé vnějškové okrasy, jako jsou čtení, kostely, varhany a podobně, protože naše víra zatím není vyzrálá. Víře se máme navzájem učit. Máme se různě přizpůsobovat. Jednou z věcí, v které se přizpůsobíme, je, že budeme dodržovat zákony. A to ne protože bychom museli, ale svobodně, s radostí a Bohu k libosti. Nemáme znevažovat naše nevěřící, či malověrné okolí. Chyba není v malověrných, ale v jejich mistrech, kteří je špatně učí. S malověrnými máme zacházet jako s nemocnými, pomalu, něžně.

Víra je nejvyšší skutek a tak může zahladit naše hříchy i ty smrtelné. Bez víry by byl náš život zavrženíhodný, potřebujeme víru spoléhající na Boží milosrdenství. Pravá víra neplyne ze skutků ale z Krista Ježíše, je nám slíbena a dána zadarmo. Kristus umřel za naše hříchy, jeho krví jsme byli ospravedlněni. Na nás je, aby se v nás Kristus formoval. Víra teče z krve a ran Kristových. My máme odpovídat na Boží lásku, to ostatní nám bude dáno, k duchu svatému se nelze dopracovat.

Lochman

Lochman se ve výkladu prvního přikázání odkazuje na Lutherův malý katechismus. V něm je každé přikázání uvozeno tím, že se máme Boha bát a milovat ho. Lochman s touto myšlenkou souhlasí a upozorňuje na její novozákonnost. Když se Ježíše ptají, jaké je největší přikázání odpovídá láskou v Boha (Mt 22, 37). První desku desatera lze shrnout v lásku k Bohu, druhou desku v lásku mezi lidmi. A tak se nám celé desatero vejde do dvojpríkázání lásky.

Lochman klade důraz na práci s textem, první přikázání nestojí osamoceně, navazuje na větu, ve které se nám Bůh představoval, bez ní by nebylo pochopitelné. Spolupracuje tu indikativ s imperativem, jen proto, že nám indikativ otevřel cestu, nám může imperativ ukázat směr. Vysvobození je třeba uvést do praxe, již ničemu neotročit. Bible si je vědoma toho, jak moc je lidská svoboda ohrožená. Moderní pojetí svobody se blíží k pojetí liberalistů, svoboda je chápána jako něco nutně spontánního a proto je pro něj přikázání svobody protimluv. Bible je realističtější, nepodceňuje svobodu, ale je si vědoma jejího neustálého ohrožení. Řadu lidí svoboda zneklidňuje, je nepřehledná, snadno se v ní klopýtne, není těžké jí zneužít. Biblická svoboda by měla stát někde na hraně mezi nomismem a antinomismem, zákonictvím a bezvládím.

Pro pochopení desatera je podle Lochmana také důležité, že desatero není vyznáním monoteismu. V Izraeli sice byl Hospodinův kult, ale spíše než monoteistický byl monolatrický, jen jednomu Bohu se vzdávala čest, toto tvrzením opírá Lochman o G. von Rada a J. J. Stamma.⁶ Dále také nebylo cílem desatera, aby učilo obecným principům, ale aby promlouvalo do určité situace. H.G. Fritsche píše o prvním přikázání toto: „ *Původním smyslem prvního přikázání ve Starém zákoně je bytí, lid Izraele díky němu tvoří uzavřenou jednotku.*“⁷ První přikázání desatera chce mluvit do situace pod Sinajem. Monoteistická pozice se z přikázání teprve vyvinula. Izrael si pod Sinajem ozkoušel, že svoboda je často náročnější než egyptské hrnce. Svoboda s sebou přináší nároky, klade rizika. První přikázání stihli izraelité porušit vlastně ještě před tím, než ho dostali. Zhmotnili si Boha jako zlatého býka. Býk vystupoval ve většině okolních kultů a náboženství a mohl symbolizovat celou škálu hodnot: plodnost, síla, moc, mamonářství.

⁶ Lochman vychází z těchto děl: Gerhard v. Rad, *Církevní dějiny* 1,210 a J. J. Stamm, *Der Dekalog*, str. 40

⁷ Fritzsche Hans-Georg, *Evangelische Ethik*, str. 19

Lochman dále rozpracovává tři oblasti modlářství. První z nich je sex či plodnost. Ta byla modlou vždy a zůstává jí dodnes. Tím, že Lochman kritizuje zbožšťování sexu, jej jistě nechce hanit. Spíše chce zdůraznit, že náš pohlavní život patří mezi věci předposlední, nepatří mu poslední místo, to je určené pro Boha. Plodnost jistě je důležitou hodnotou, což asi nejlépe vědí lidé, kteří se neúspěšně snaží o potomka, ale máme si dát pozor, aby se nám tato hodnota nestala tím nejdůležitějším. Druhou modlou je moc. Izrael měl v sousedství řadu zbožštěných panovníků. Vytvoření kultu osobnosti, a s tím i spojení civilizační a imperiální moci, je zárukou božsko-kosmologického řádu. Vytvoření kultu osobnosti hrozilo církvi i jednotlivcům vždy a hrozí i nám dnes. Historie je toho důkazem. Za třetí je zlatý býček symbolem zbožštění hospodářské potence, peněz, kapitálu, mamonářství. V tomto smyslu nelze chápat přikázání pod Sinajem, ale u proroků i Ježíše již ano. A do dnešní doby se etablovalo velmi pěkně. Lidé se mezi sebou často měří podle toho, co kdo má, nadřadili mít nad být.

Modlářství je primárně náboženská kategorie. Je mnoho typů modlářství, jakékoli stvoření se nám může stát modlou. Stačí, když jej vyzdvihneme nad ostatní stvoření, necháme ho dávat smysl všemu ostatnímu. Lochman upozorňuje na to, že strach z modlářství nemá vést k dehonestaci stvoření. Stvoření a stvořitele nelze stavět proti sobě. Jediné co se po nás chce je demitologizace stvoření.

Bůh v nás má být oslaven, to je podle Kalvínova ženevského katechismu jedním z cílů lidského života. A je to i důsledek prvního přikázání. Princip „soli deo gloria“ nechce být abstraktním teocentrismem, nejde o to oslavovat libovolného abstraktního boha, ale Hospodina, Boha který nás vyvedl. Jeho záměr není mocenský, ale vykupitelský. A přece tento princip popírá všechny absolutismy a totalitarismy, máme-li oslavovat jen Hospodina, pak nemáme pozemských pánů.

Shrnutí:

Zde se od sebe oba výklady dost liší. Luther neřeší dobu, v které přikázání vznikalo, je pro něj hlavní, co znamená pro nás dnes. Na rozdíl od Lochmana se nesoustředí na společenství, ale jen na jednotlivce. Pro Lochmana je desatero prvkem, který utváří společenství. A to hlavně díky jím darovaným svobodám, ty předznamenávají všechny další vztahy. Lochmanův výklad je po všech stránkách komplexnější. Jednak z pohledu biblistiky, zabývá se jak dobou vzniku, tak promlouváním do naší situace dnes, komentuje posun ve vnímání. Ale i z pohledu etiky, řeší praktické důsledky prvního přikázání, na třech různých modlách (plodnost, moc, majetek) vysvětluje úskalí modloslužby. Luther se v řeči o dobrých skutcích zabývá v podstatě jen pravou vírou: Máme jednoho Boha, v něj máme věřit, kdo to nedělá, nebo dělá špatně, je modloslužebník. Ve svém větším katechismu mluví Luther o tom, že Bohem je vše na co zavěsíme své srdce, to bývá například mamon, ale i vědění nebo moc.⁸ Dobro je od Boha, tomu odpovídá i podobnost německých slov Gott a gut. Pokud s námi naši bližní jednájí dobře, je to kvůli Božímu přikazu. Stvoření je Božím nástrojem. Ve větším katechismu píše Luther i o tom, že v přikázání převažuje milost nad trestem. Bůh trestá do čtvrtého kolene, ale dobrotivý je po tisíciletí.⁹ Toto reflektuje ve svém výkladu i Lochman. Ale jeho hlavním důrazem je svoboda, vymezení té desaterem darované svobody.

Nelze říct, že by autoři byli v rozporu. Lochman by jistě souhlasil s tím, že máme jednoho Boha a pokud v něj nevěříme, stavíme si na jeho místo něco jiného, jsme modloslužebníky. To v čem se autoři liší, je spíše způsob práce s textem, než základní myšlenka. Napořád také zůstává různý úhel pohledu, Luther vychází od člověka a jeho skutků, hlavně od víry, která je prvním

⁸ Body 9 a 10 ve Větším katechismu, Kniha svornosti, str. 378

⁹⁹ Od bodu 30 dále, Kniha svornosti, str. 380

skutkem. Lochman vychází od Boha vysvoboditele. Dalo by se říct, že u Luthera převažuje důvěra a u Lochmana vděčnost.

3. Kapitola

Nezobrazíš a nezneužiješ jména

Tato dvě přikázání lze vykládat současně, protože v luterské tradici není zákaz zobrazování samostatným přikázáním. Tento zákaz je pro Luthera součástí prvního přikázání, takzvaného přikázání monoteismu. Monotheismus může mít velký mravní vliv, Stanislav Čapek o tom píše toto: „*Bůh jako souhrn všech mravních ideálů jest pro každého křesťana nejsilnější pobídkou k hledání mravní ušlechtilosti a ctnosti.*“¹⁰ Čapkova perspektiva se ale výrazně liší od Lutherovy a Lochmanovy. Bůh je pro něj souhrnem mravních ideálů, ne vysvoboditelem. U Čapka je Bůh hlavně autoritou, u Luthera a Lochmana hlavně dárce milosti. Lochman řeší druhé a třetí přikázání v jedné kapitole, protože jsou si velmi blízké, v obou jde o snahu spoutat Boha.

Luther

Luther se vůbec nevyjadřuje k přikázání „nezobrazíš“. Mluví sice o stavbě kostelů i s jejich výzdobou, ale to jen ve vztahu k víře. Stavění kostelů je takzvaný „skutek víry“, Luther takovéto skutky kritizuje. Říká, že máme mít pravou víru, která se projeví v naší každodennosti a ne ve „skutcích víry“ jako je stavění kostelů, poutě, posty, kupování ostatků a podobně.

I u přikázání „nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha“ platí, že základním předpokladem je správná víra. Druhým největším skutkem vedle víry je chválit boha, vyzdvihovat jeho jméno. Zde se dostáváme k jedné z obtíží Lutherova výkladu. Luther v úvodu tvrdí, že skutky jsou si rovny. Toto tvrzení se ale mění. Nyní nám tvrdí, že skutky jsou si rovny v poměru k víře, mezi sebou je lze měřit, mají rozdílné funkce, některé skutky jsou vyšší, vzácnější, užitečnější. Vyzdvihování Božího jména je lepší než následující

¹⁰ Čapek Stanislav, Výklad desatera, str. 24

skutky desatera, za předpokladu, že se vše děje ve víře. Víra dosahuje až k Bohu, jen díky ní můžeme Boha získat či ztratit. Zákaz zneužívat jména je vlastně příkazem správně ctít, falešná úcta je vlastně zneužití. Příkázání není možné zcela naplnit, tak to platí i u všech ostatních, museli bychom neustále chválit pána.

Bůh má ve větší oblibě člověka přezíraného, který jej chválí, než toho který se chce zalíbit skutky (posty, poutě, modlení), ale Boha nechválí, protože mu to připadá jako maličkost. Takový člověk se snaží svými skutky vyvýšit sebe a ne Boha. Někdy jsou od sebe pravé a nepravé skutky k nerozeznání, ale nepravé neobstojí ve zkouškách. Naše chvály by neměly nikdy končit. Samolibost je podle Luthera největší hřích. Tedy hned po tom, že nevěřím, je horší než vraždit nebo krást, nehřeší v ní tělo, ale duch. Máme bránit tomu, abychom byli ctěni nebo chváleni, aby bylo naše jméno vytrubováno do světa. Každý z nás je ješitný, a proto by mladí lidé neznalí bible neměli číst pohanské knihy. V těch se totiž píše hlavně o tom, jak se stát slavný na základě rozumu. Luther upozorňuje na Augustinovu zajímavou myšlenku, že všechny ostatní neřesti vyrůstají ze špatných skutků, jen čest a samolibost ze skutků dobrých.

Ctižádost, nebo dobrá pověst nám nemá být motivací k dobrým skutkům, tou má být Boží příkázání, jeho bázeň, zalíbení, víra v něj a láska k němu. Mladí lidé mají být povzbuzováni chválami a děti dárky, ale všichni by měli časem k bohabojnosti dozrát.

To, že nemáme být ctěni neznamena, že bychom měli pohoršovat. Nemáme být pyšní na své jméno, dobrou pověst, ale přičítat to vše Bohu, nepovyšovat se. Nejde o to, aby byl oslavován člověk, ale o oslavu dobrých skutků, jimi je oslavován Bůh.

Bůh nechává lidi schválně ztroskotat, aby nezpychli a místo toho k němu v úzkostech volali. Až v bédách člověk pozná, jak mocné je Boží jméno. Nemáme si dělat, co chceme a pak být pyšní na to, jak jsme dobří, ale máme

poslouchat Boží přikázání. Zde Luther kritizuje praxi obětí, pokládá ji za lidský výmysl. Podle Luthera je v Písmu jasně dáno, co máme dělat, ale lidé si to rádi ulehčují. Vymýšlí si vlastní skutky, které jsou pro ně často snadné a příjemné, vypadají díky nim zbožně, ale zdání klame.

Dalším problémem nás lidí je, že se chceme obejít bez Boha, hledáme za něj náhradu. Chodíme za kouzelníky a zaklínači. U čertů, lidí a tvorů hledáme to, co je u Boha. Jim věříme a Bohu ne. Ale plní-li sliby ďábel, o to spíš je plní Bůh. Majetek prý zpevňuje páteř, dává jistotu, tak proč by nás nemohl zpevnit a dát nám jistotu Bůh.

Hřích útočí na třech rovinách: tělo, svět a zlý duch. Tělo hledá rozkoš a klid. Svět baží po bohatství, přízni, moci, cti. Zlý duch si libuje v pýše, slávě, samolibosti a pohrdání druhými.

Za příkazem „nezneužiješ jména Hospodina“ se skrývá mnoho dalších příkazů: nepřísahat, nešidit, neklít, nečarovat a jinak zle zneužívat Hospodinovo jméno. Jiným bránit v tom, aby zneužívali Boží jméno. Chválit Boží jméno veřejně, nejen v soukromí.

S úctou k Božím jménu souvisí i to, že zabráníme, aby se křivdilo našim bližním bez ohledu na společenské postavení. Toto „bez ohledu na společenské postavení“ není jen zbytečná poznámka navíc. Luther si uvědomuje, že zastávat se mocných nebývá nijak zvlášť obtížné a většinou to přimluvcí přinese nějaký zisk. Daleko náročnější je zastat se bezmocného ve sporu s mocným, z toho plyne jen nepřízeň pánů. Máme se chudých spravedlivých zastávat aspoň slovy, křivdy jsou všude kolem nás a my k nim nemáme být lhostejní. Bůh je mocný, zvládne se zastat těch, kteří jsou v právu i bez nás. To že chce konat své dílo skrz nás je pocta, můžeme jí využít, nebo být zatraceni. Na tomto místě nám Luther nedává moc na výběr, kdo by se nechal dobrovolně zatratit? Máme mít odpor ke kacířským naukám, ve kterých se staví bůh proti Bohu. Někteří lidé činí ve jménu božím vše, co se jim zlíbí. Nemáme se řídit

tím, jaký má kdo věhlas, ale tím jak jedná. Skutky jsou měřítko. Luther píše i tom, že pokud se nezastaneme pravdy, proviňujeme se proti cti božího jména.

Lochman

Lochman souhlasí s tím, že druhé přikázání „nezobrazíš“ těsně souvisí s prvním, to ale neznamená, že bychom je měli chápat jako součást prvního nebo úplně vypouštět. Druhé přikázání s prvním nesplývá. Zákaz obrazu je v centru starozákonní víry, odlišuje ji od ostatních náboženství. Izrael byl cizincem ve světě obecné religiozity, okolí jej považovalo za ateistu. V druhém přikázání ale nejde o protiklad viditelného a neviditelného Boha, jak jej někteří vykládali. Bible se nesnaží o čistě abstraktní pojetí Boha. Mluví o Bohu nanejvýš názorně, často antropomorfně. Druhé přikázání není výzvou k obrazoborectví. Přikázání nezakazuje obrazy a výtvarné umění obecně, jen kultické obrazy. Má námitky proti zneužití výtvarného umění, ne proti jeho užití.

Bůh je Bůh a svět je svět. Svět nemůže splynout s Bohem, je to stvořená skutečnost. Bůh není součástí světa. Boha nelze vystihnout tvary z tohoto světa. O to se snaží různé kulty, snaží se Boha znázornit a tím ho spoutat.

Víra je víra v Boha. Jde o pojetí Boha, spjaté s pojetím světa. Boží svrchovanost a zároveň Boží svoboda vůči stvoření. Boha nelze spoutat, nevystihuje ho žádný pojem, žádná instituce ho nevlastní. Církevní otcové se snažili tento poznatek vyjádřit větou, deus semper maior, Bůh je vždy větší. Boha nelze popsat slovy.

Zákaz zobrazování je podle Lochmana důležitý i v mezilidských vztazích. Tato myšlenka se staví proti tradičnímu chápání první desky desatera. Ta bývá vykládána jen jako pravidla pro vztah mezi člověkem a Bohem. Lochman tvrdí, že stejně jako je špatně, že se snažíme zachytit a spoutat Boha, tak je špatně když to děláme bližnímu. Fetišizujeme si své bližní, podrobujeme je

různým tlakům a manipulacím, to nám uzavírá cestu ke sblížení, trpí tím naše lidství.

Bůh se konkretizuje. Bůh není konkrétní, hmatatelný v posvátných předmětech. Zachytíme-li Boha obrazem, stává se součástí naší danosti. Biblický Bůh je postižitelný jen když to sám dovolí, když se dá poznat. Jedinečně se Bůh konkretizoval v novém zákoně, v osobě Ježíše. O tom píše i současný luterský teolog Š. Šrobár¹¹ odkazuje přitom na Kol 1,15 a 2 Kor 3,18. V příkázání se píše o žárlivém Bohu. Tato žárlivost ale nemá negativní konotaci, jde spíše o vášnivost ve smyslu silné angažovanosti. My lidé se Boha týkáme, není vzdálený, ani lhostejný. Naše činy a zločiny mají následky. Člověk nezačíná u Boha od nuly, o tom se mluví v trestání viny otců na synech, naše jednání není lhostejné, máme odpovědnost před Bohem i před těmi kdo přijdou. Boží milosrdenství převažuje v poměru k trestu tisíc ku čtyřem.

I třetí příkázání „nezneužiješ jména“ bojuje za Boží čest a slávu. Sitz im Leben tohoto příkázání snad byl protest proti magické manipulaci s Božím jménem. Dnešnímu člověku příliš nehrozí, že by takto hřešil s Božím jménem, stáhli jsme toto jméno z oběhu jako staré mince. V příkázání ale nejde jen o vyslovování jména, jde především o to, že jméno je poselstvím, zaslíbením. Hospodinovo jméno je příslibem svobody, jeho zneužití je vlastně odmítnutí následování. Naděje božího lidu je ve jméně. Jméno stojí tam, kde v jiných náboženstvích kultický obraz. Máme se dávat Bohu k dispozici, ne aby byl on k dispozici nám. Bůh není našim soukromím vlastnictvím. Nemůžeme ho

¹¹ Šrobár Štefan, Prečo Desatero?, str.14-15:“ Z Nového zákona počujeme, že Kristus je obraz neviditeľného Boha. Kristus Boha nezobrazuje z vlastnej, ľudskej iniciatívy, ale Boh sám ho utvára na svoj obraz. Kristus nezobrazuje Boha tým, ako vyzerá, ale tým ako koná. A vyzýva nás, aby sme aj my zobrazovali Boha spôsobom svojho konania a spôsobom svojho života, a tak sa stávali v Kristovi tým, pre čo sme určení od počiatku, stvorením na Boží obraz.“

vyjmout z určitých oblastí a do jiných vsadit. Náš Bůh není jako bohové Kenaánu, ani jako modly. I když se různě projevuje, je náš Bůh stále týž, to má platit i o našich vyznáních.

Shrnutí

Zde se autoři neshodují téměř vůbec. Jedním z důvodů je různé členění desater. Pro Luthera není „nezobrazíš“ samostatným přikázáním, nevykládá ho v dobrých skutcích, ani v malém katechismu. Ve větším katechismu se zabývá jen tím, že Bůh je žárlivě milující a stíhá vinu otců na synech, zde si stejně jako Lochman všímá převahy Boží milosti nad Božím trestem. Luther se poměrně zevrubně věnuje přikázání „nezneužiješ jména“. Stejně jako u prvního přikázání mu nejde o zkoumání původního kontextu, ale o to co nám říká přikázání dnes. Přikázání se podle něj netýká jen Boha, ale i mezilidských vztahů, máme zabránit křivdám. Nikdo nesmí křivdit našim bližním, ať by měli sebesthorší společenské postavení. Zvláštní je, že Luther říká, zabraňte křivdám a ne nekřivďte, jako by nepředpokládal naši hříšnost. Zákaz zneužívat jména Hospodinova je podle Lutherova většího katechismu příkazem ke správnému užívání. Bylo by špatné úplně přestat používat Boží jméno, jen ho musíme užívat správně, pro správnou věc můžeme i přísahat. K správnému ctění Božího jména přispívají podle většího katechismu i pravidelné modlitby.¹²

Lochman se věnuje hlavně přikázání „nezobrazíš“, zneužíváním jména se zabývá spíše okrajově. Přikázání „nezobrazíš“ sleduje i do historie, nezabývá se jen současností. Jde mu o vymezení Boha. O to, abychom se jej nesnažili spoutat tím, že ho zobrazíme nebo pojmenujeme. Bůh není konkrétní, ale konkretizuje se v jednotlivých okamžicích. Není z tohoto světa, proto ho nemůžeme zobrazit, přiřadit mu naše vlastnosti.

¹² Od bodu 70 ve Větším katechismu, Kniha svornosti, str. 385

Lutherovi tedy jde o jednotlivé případy zneužívání Božího jména, Lochman se snaží nalézt a pojmenovat podstatu problému. Oba se shodují v tom, že se přikázání „nezobrazíš“ a „nezneužiješ“ týkají i mezilidských vztahů. Pro Luthera je to v otázce křivdy, pro Lochmana ve snaze spoutat druhé.

4. kapitola

Pamatuj na den odpočinku

Luther

Výklad třetího či čtvrtého přikázání (záleží na tom, podle které tradice počítáme, zde třetího) je u Luthera velmi obsáhlý, zabírá dvakrát více stran než výklady ostatních přikázání. Důvod k tomu je dvojitý. Jednak Luther opakuje většinu svých myšlenek, jednak je přikázání o dni odpočinku svorníkem mezi první a druhou deskou. Proto je potřeba shrnout předchozí myšlenky a nachystat si půdu pro další výklad.

Luther začíná shrnutím. První přikázání upravuje náš vztah k Bohu, druhé přikázání nám říká, jak o něm máme mluvit, třetí jak se k němu máme chovat. To jsou všechna přikázání pravé strany, vztahu Bůh a člověk. Základním skutkem třetího přikázání je obecná bohoslužba. Ta se skládá z čtení, mše a modlitby. Luther nemá příliš dobré mínění o tom, jak trávíme den odpočinku, říká, že by bylo lépe, kdyby bylo méně svátků. Protože během svátků se hřeší více než ve všední dny a to zahálkou, žraním, chlastem, hrami. Dalším naším problémem je, že kázání nasloucháme bez vlastní změny, modlitby říkáme bez víry. Očima vidíme, ušima slyšíme, ústy mluvíme, srdce nikde, vše je povrchní a hlavní vinu nesou kněží.

Mše se máme účastnit srdcem. V ustanovení mše jsou nám odpuštěny hříchy, je nám dána milost, všem stejně. Je špatné účastnit se mše a nevěřit v odpuštění hříchů, to už je lepší se neúčastnit. Pokud člověk správně věří, tak ho mše rozveseluje, věří v odpuštění svých hříchů, děkuje. Kázání by mělo být jen zvěstováním Evangelia, kněží na to ale zapomínají, kážou o všem možném jen ne o Kristu. Mše není dobrá sama o sobě. K tomu aby byla dobrá, je třeba správné kázání a lidi, kteří naslouchají, chápou a pamatují si, vzpomínají. Mše

je jediný Kristem ustanovený obřad, není to pouhá ceremonie. Je hříchem nevážit si Evangelia, ale ještě větším hříchem je jej vůbec nekázat.

I u modlitby je důležitější obsah než forma. Modlitba je cvičením víry. Když se modlím, tak se mám soustředit na konkrétní potřeby. Bude-li to k našemu dobru, modlitba se vyplní. Máme věřit, že jsme byli vyslyšeni i když to není vidět. Bohu nemůžeme určit rozsah, způsob ani cíl pomoci. Často ani nevíme, za co bychom měli prosit a tak nemůžeme Bohu předepsat, co bude dělat. Na nás je abychom věřili. Víra každého člověka má neduhy a nedostatky. Nemáme si kvůli nim zoufat, ale svěřit je Pánu. Děkovat Bohu, že nám ukázal naši slabinu. V srdci s ním neustále rozmlouvat. Rozlišovat mezi vnější a vnitřní modlitbou. Máme se cvičit v modlení, zlý duch nám v tom bude bránit. Bude nám vsévat pochybnosti o tom, zda jsme hodni obracet se k Bohu. Nesmíme pochybovat o přípustnosti svých modliteb. Neustupovat před pánem pro svou nehodnost, věřit v jeho milost. Máme mluvit hlavně o vlastních bídách a úzkostech. Vyplakat se otcí. Neví-li člověk o žádné bídě či hříchu je to s ním zlé. Zrcadlem nám může být desatero, to nám už do této chvíle nabídlo celou škálu hříchů: slabá víra, málo vzdávaná čest, touha po lidské přízni, špatné naslouchání mši, lenost modlit se. Není člověk, který by se aspoň v něčem nenašel. A to jsme se vůbec nepodívali na druhou desku desatera. Musíme spoléhat na Boží milost a ne na vlastní skutky, přicházet nečistí. Jsme jako nemocní, ti také nečekají, než se uzdraví, ale prosí u Pána rovnou. S tělesnými vadami chodíme k Bohu, s neduživou duší od něj utíkáme. Prikázání nemluví jen o všeobecné modlitbě. Máme se modlit i za všechno křesťanstvo, bídu všech lidí, nepřátele i přátele a vlastní farnost. Společná modlitba má velikou moc, pokud platí následující. Bídy, kvůli kterým voláme, se musí dotýkat našeho srdce. Musíme věřit a spoléhat na pomoc. Myslíme-li jen na sebe, nemá společná modlitba smysl. Na hříchy křesťanstva bychom měli myslet během celé bohoslužby. Církev Kristova nemá žádnou silnější

zbraň než je společná modlitba. Abraham dosáhl toho, že kvůli deseti spravedlivým nebyla zničena Sodoma, čeho všeho by dosáhlo celé společenství věřících? Máme mluvit stručně a jasně a zbytek nechat na Bohu. Jsou lidé, kteří mají radost z utrpení druhých, vysmívají se a pomlouvají, máme se modlit za jejich oběti. Kristus se nás nebude ptát, co jsme vykonali pro sebe, ale kolik jsme toho vykonali pro druhé.

Šabat znamená klid, odpočinek, oslava po práci. Bůh, po té co dokončil stvoření světa, také odpočíval. Starozákonní sobota se stala naší nedělí. Neděle není dnem všedním, ale svatým, vyhrazeným pro pána. V neděli máme tělesně i duševně odpočívat, nemáme tělesně pracovat. Výjimku tvoří duchovní, ti mají svátek každodenně, aby v den sváteční mohli dělat skutky. Duchovní oslavou je to, že se oddáme Pánu. Tělesný člověk koná vše ve svůj prospěch, nemyslí na Boha a na bližního. Boj ducha a těla, duch se staví na odpor hněvu a ctižádosti. Musíme hlídat své tělo, smysly, vůli, myšlenky, odolávat žádostem, vzdát se rozhodování, nespolehat na rozum, oddat se Boží vládě. Umrtnit tělesné chťiče postěním, bděním a prací.

Půst není dobrý skutek. Důležité je omezení tělesných chťičů a bujnosti. Půst má tišit tělesné žádosti a ne nabourávat zdraví či rozumu. Pán Bůh nám nedal tělo proto, abychom ho ničili. Je špatné postit se v těhotenství nebo v nemoci. Za špatné půsty většinou mohou kazatelé, kteří kladou důraz spíš na posty samé, než na jejich smysl.

Boží dílo je moudrost a čistota, naše je bláhovost a nečistota. Bůh na nás sesílá hněv a utrpení, snaží se nás naučit trpělivosti a pokojnosti, umrtvuje nás, aby nás mohl oživit. Není nic svatějšího než trpět, umírat a snášet všelijaké neštěstí. Bůh nám na takové umírání vyhradil nedělní den. První, kdo takto slavil, byl Kristus v hrobě, v sobotu. Po odumření našeho Adama, naší přirozenosti budeme pozdviženi k Bohu.

Vše co konáme, máme konat s vírou a láskou. Příkázání se pohybují v kruhu, vyplývají ze sebe navzájem. Živá víra se vyžívá ve skutcích a tyto skutky odkazují k víře. Den patří pokojnému životu ve skutcích, noc bolestem a protivenstvím, víra působí ve dne i v noci. Modlitba Otčenáš obsahuje všechny tyto prvky. Víra je vyjádřena pomocí „jsi v nebesích“, modlitba či úzkostné volání k Bohu zaznívají v „posvěť se jméno tvé“, „přijď království tvé“ je prosbou o odpočinek a prosbou o pomoc v dalších sedmi příkázáních je „bud' vůle tvá“.

Lochman

Lochman řeší otázku, zda může být sobota chápána jako svátek svobody. V historii bylo příkázání o sobotě velmi různě vykládáno. S žádným jiným příkázáním se nikdy nejednalo tak kazuisticky. V době Ježíšově byla sobota regulována do nejmenšího detailu, tím byla omezena lidská svéprávnost. V Novém zákoně se nám dochovali tvrdé střety Ježíše a zákoníků vedené kvůli sobotě. Ani reformovaní nezacházeli se sobotou lépe. Boží příkázání jsme nahradili lidským. Na druhou stranu je neděle křesťanským či spíše starozákonním pozůstatkem s požehnaným působením. Pohanství neděli nezná, neznali ji ani národy klasického starověku ani pohanští předkové. Neděle a s ní i pravidelný odpočinek se stala samozřejmostí pro většinu lidí. A v tom je příležitost ke svobodě, jistě zneužitelná. Svátek svobody je hlavně původní smysl a záměr čtvrtého příkázání. S nadějí se dívá na neděli i Gerhard Ebeling, píše o ní toto: *„Pokud se uprostřed tohoto neklidného času, uprostřed našich ubíhajících životů otevřeme Bohu, pak budeme na konci života smět říct: „Vidím, že to bylo velmi dobré.“ A budeme moci souhlasit s tím, co řekl Ježíš z kříže: „Dokonáno jest.“¹³*

¹³ Ebeling Gerhard, Die Zehn Gebote, str. 101

Lochman se opět zabývá i kontextem přikázání, tím by měla být doba Mojžíšova, přikázání náleží do dějin smlouvy a exodu. Zakládá se na Hospodinově osvobodivém činu. Neděle je připomenutím milostivého vysvoboditele. Z toho vyplývá radostnost neděle. Toto přikázání bylo pro izraelský lid konstitutivní. Důležité je, že má přikázání dvě varianty. Obě jsou zevrubným zdůvodněním dne odpočinku. V Deuteronomiu jde o připomenutí vysvobození. Židé byly otroky v Egyptě, sobota je připomenutím toho, že už otroky nejsou, že byli vysvobozeni. Ti vysvobození si mají pamatovat, že svoboda zavazuje, pamatovat na otroky. Svoboda má tendenci se šířit. Svoboda není jako milost. Milost je dar, postupuje jen jedním směrem, je nám dána. Svoboda je struktura, poté co jí získáme, jí máme šířit dál. V Exodu je den odpočinku zdůvodněn stvořením v šesti dnech. Člověk není cílem stvoření, tím je „bohoslužba“, společenství s bohem, chvála boží svobodné milosti. Tyto dvě verze byly stavěny proti sobě jako sociální a kultické, antropocentrická a teocentrická. Má být sobota respektive neděle spíše svátkem, nebo svobodou, podle Lochmana obojím. Den plný liturgických pravidel bez sociální složky, nebo den fyzického odpočinku bez vztahu k Bohu? Ani jedno, ani druhé, sobota by měla být svátkem svobody pro všechny. Svátek Boha a všech lidí bez rozdílů.

To je důležité pro etiku neděle. Většina lidí se neptá a užívá si svobodu volného času podle chuti a vlastní nálady. Přikázání ale nemyslí jen na svobodu časných a tělesných potřeb. Naše neděle je náš volný den, pro nás stvořený. Ale sobota má i další dimenzi, naše odpočínutí má být odpočínutí před Bohem. Účast na mši jako nedělní povinnost? V přikázání nejde o den církevní, ale o den odpočinku. Stará církev neoddělovala oslavu a odpočinek, slavila sobotu i neděli. Je špatně mluvit o nedělní povinnosti. V bohoslužbě se oslavuje stvoření napříč časem, ve společenství. Jde spíš o smíme, než o musíme, je to příležitost.

Příkázání o sobotě stojí na rozmezí mezi první a druhou deskou. Má něco z obou, dvě dimenze. Předznamenává následující příkázání. Příkázání vystupuje proti etosu starosti, snaze zajistit sám sebe, rodinu, společenství před každým myslitelným nebezpečím. Tato starost je pochopitelná, jsme závislí na prostředí, ve kterém žijeme, musíme hledět dopředu. Proti starosti jako základnímu pojetí bytí mluví evangelium i desatero. Být je víc než mít, tím co máme, nikdy nezajistíme své bytí. Neděle je svobodou i ve světě starostlivosti. Další proti čemu příkázání bojuje je etos píle. Na píli je kladen důraz hlavně v reformovaných církvích. Proti píli nejde nic namítnout, ale nemáme jí brát smrtelně vážně, máme si odpočinout od práce. Posledním etosem proti kterému příkázání bojuje je etos výkonu. To je snaha člověka určit si cíl a dosáhnout ho. Máme tendenci na druhých hodnotit hlavně produktivitu a odbornost. Tento kult výkon a výnos, efektivnost je problémem na západě i východě. Je velký rozdíl mezi výkonem a ideologií výkonu. Výkon není špatně (šest dní pracovat), ale výsledek není důkaz boží milosti. Na práci máme právo, ale není ospravedlněním.

Shrnutí

Luther i Lochman vnímají příkázání o dni odpočinku jako přelomové. Má něco z první i druhé desky, je v něm obsažen i vztah Bůh-člověk i vztah mezi lidmi. Hlavní rozdíl mezi výklady je v tom, že zatímco Lutherův výklad je hlavně popisem nedělních povinností, Lochman se proti nedělní povinnosti negativně vymezuje, je pro něj důležité, aby neděle zůstala svátkem svobody, nebyla spoutána pravidly. Pro Luthera je zásadní správná bohoslužba, s ní úzce souvisí správná modlitba, správný odpočinek a správný půst. Správnost toho všeho je založená ve víře a zvěstování evangelia. V Dobrých skutcích je svěcení neděle hlavně o povinnostech. Ve větším katechismu nalezneme velmi

odlišný výklad.¹⁴ Neděle má dvojí smysl, jedním je tělesné zotavení, druhým prostor pro Boha. Neděle není lepší, než ostatní dny, žádný den není lepší, než dny jiné. To, že jsme si vyhradili zrovna neděli je jen z praktického hlediska. Neplatí pro nás starozákonní předpisy vztažené k tomuto přikázání, byly určené židům do jejich doby, nás od nich osvobodil Kristus. Židé pochopili den odpočinku špatně, jako den kdy se nemá nic dělat. My ale máme dělat, máme se zabývat Božím slovem, cvičit se v něm. To podstatné na neděli není odpočinek, ale svěcení.

Lochman se s židy vyrovnává na rozdíl od Luthera pozitivně. Vnímá den odpočinku jako požehnání zděděné od židů. Zabývá se kontextem vzniku přikázání. Sváteční den úzce souvisí s osvobozením z Egypta. Lochman se zabývá tím, zda lze neděli ještě vnímat jako svátek svobody, nebo jsme ji naplnili nedělními povinnostmi, které nás zbytečně spoutávají. Lochman nezbíjí proti bohoslužbě, ani proti relaxaci, ale přimlouvá se za svobodnou volbu odpočinku. Díky svobodnému odpočinku bude i naše práce svobodnější. Lochman se nesoustředí na jednotlivce, ale na společnost. Darovaná svoboda podle něj má tendenci dál se šířit, měnit společnost. Na rozdíl od Luthera se Lochman oběma verzím přikázání, tedy i té kde je náš odpočinek opodstatněn Božím odpočinkem.

¹⁴ Body 83 a 84 ve Větším katechismu, Kniha svornosti, str. 386

5. kapitola

Cti otce svého a matku svou

Luther

Podle Luthera je největším přikázání druhé desky poslušnost a služba vůči všem nadřízeným. Neposlušnost je horší než zabití, necudnost, krádež, podvod. Máme mít v úctě tělesné rodiče, být poslušni, mít na zřeteli jejich slova a skutky. Mlčky strpět, jak s námi nakládají, ve stáří jim poskytnout stravu, šaty i bydlení. Nemusíme je mít rádi, ctít je vždy víc než milovat, v úctě je i bázeň. Mnoho dětí svými rodiči pohrdá. Je špatné, aby děti svobodně uplatňovali svou vůli, to pak snadno milují své rodiče. Když rodiče nevidí vady svých dětí a vedou je k světským statkům, je to špatně. Láska bez bázně je podle Luthera špatná, slouží víc k necti než ke cti. Některé výklady tvrdí pravý opak, Jan Nohavica píše toto: *„K správně dětské úctě k rodičům přispívá nejprve atmosféra důvěry, věrnosti a lásky v rodině. A současně rodičovská pravdivost, čestnost a vytrvalost. Když se pod těmito hodnotami formuje úcta k rodičům, pak se tu formují a vytvářejí z dětí samých skutečné osobnosti.“*¹⁵ Pokud jsou děti vychovávány jen světsky, nemají své rodiče poslouchat. Není hřích mít slušné oblečení i nějakou ozdobu, ale máme je nosit, jen když je to nutné. Nemusím se bát, že nevyvdáme své děti, když nebudou dobře oblečené, máme se za ně modlit k Bohu. Kdyby rodiče měli na práci jen to, jak správně přivést děti k Bohu, úplně to stačí. Děti se mají naučit spoléhat na Boha, věřit mu, bát se ho, skládat v něj naději, ctít jeho jméno, nepřísahat, neklít, káznit se modlitbami a posty, bděním a prací, účastnit se na bohoslužbách, snášet neštěstí, nebát se smrti, nemilovat tento život. Špatnou výchovou si může rodič vysloužit i peklo. Bůh se ho nebude na posledním soudu ptát na jeho dobré

¹⁵ Nohavica Jan, Desatero, str. 18

skutky, ale na jeho děti. Ctít neznamená nehádat se, ale být pokorný, tichý a hlavně věřit v Boha.

Další co bychom měli ctít je církev, naše duchovní matka. Máme ji ve všem uznávat, ale jen když to není v rozporu s předchozími příkázáními. Luther má s církví spíš špatnou zkušenost, je to matka co utíká od dítěte ke svému milenci. Kněží nekáží, nevyučují, nebrání zlu, netrestají je, nejsou duchovní vládou. Měli by se věnovat trestání hříšníků, napravování hříchů a řádné bohoslužbě. Nikdo nám nemůže přikázat, abychom porušovali první tři příkázání. Církev se má starat o nápravu, nebo nestarat vůbec. Římská církev je matka, máme ji mít v úctě, ale zbláznila se, a proto ji nemusíme poslouchat. Nemůžeme spoléhat na koncily, už jich bylo mnoho a k ničemu nevedou.

Jsou dvě možnosti, jak se můžeme protivit proti světské vrchnosti, která je zástupcem rodičů ve světských věcech (1. Petr. 2, 13 a Řím. 3,1) chrání své poddané a trestá zloděje, lupiče, cizoložníky. Proviňujeme se tělem a statkem. Máme být poslušni a věrni, i kdyby se na nás vrchnost dopouštěla křivd, jen Bohu křivdit nesmí. Světská moc nemůže napáchat tolik škody jako moc duchovní, protože nemá co dočinění s kázáním a vírou. Světské právo se stará jen o časné zboží, proto nás nemusí mrzet, když se nám stane nějaká újma. Vrchnost má větší zodpovědnost než my. Musí mít na zřeteli potřeby a prospěch svého houfu, a ne vlastní vůli a potěšení. Vláda má bránit hlavně těmto špatnostem: opilství, výdaje za šaty, kupování na úrok.

Další, čím se Luther zabývá, je poslušnost tovaryšstva vůči mistrům, poslušnost ženy vůči muži a jeho láska k ní. Ten kdo panuje, nemá vládnout zuřivě, být postrachem, má odpouštět aby mu bylo odpuštěno. Poslušnosti u sluhů odpovídá svědomitost u pánů. Světská moc nesmí bránit v dodržování desatera a i kdyby, máme poslouchat více Boha než lidi.

Lochman

Mezi první a druhou deskou desatera není zeď. Není to tak, že by se přikázání, která se týkají člověka, netýkala Boha. Pojícím prvkem je etika smlouvy, společná oběma deskám, první deska není jen v nebi a druhá jen na zemi. Přikázání o úctě k rodičům sice podle Lochmana nepatří na první desku, ale má k ní blízko, tvoří jakýsi steh. Na první desce jsme řešili náš vztah k Bohu otci, úctu k němu, druhá deska začíná úctou k pozemským rodičům.

Když byl Lochman mladý, tvrdil, že je úcta k rodičům nejsnazším přikázáním, toto tvrzení nevzdává, ale relativizuje. Podle židovských rabínů je páté přikázání nejnáročnější, je to doživotní zátěž pro produktivní generaci. Tomu odpovídá i disputace mezi H. G. Pöhlmannem a M. Sternem, Pöhlmann říká, že jeho konfirmandům připadalo toto přikázání nejsnazší, Stern na to odpovídá: *„Pro mne patří mezi nejtěžší nejen proto, že vyžaduje po dětech celoživotní poslušnost, ale také proto, že na ně nakládá obrovskou hospodářskou zátěž. Je totiž snazší milovat lidstvo než konkrétního člověka. Toto přikázání ukazuje ve své střízlivé konkrétnosti, že láska není sentimentální, ale drsná.“*¹⁶ Lochman upozorňuje na tři vybočení z normálu, důvody proč není snadné ctít své rodiče.

- 1) Lidské vztahy jsou komplikované, rodiče nejsou vždy jen těmi, kdo život umožňují, občas ho znemožňují, působí traumata.
- 2) V určitých stádiích vývoje je normální mít narušený vztah k rodičům, být v kritické fázi. U despotických rodičů to může vést i k trvalé roztržce.
- 3) Jsou dějinná období, v nichž je soužití obtížné, panuje nechuť k tradovanému. Neuznává se to, čeho dosáhli otcové a matky.

¹⁶ Stern Marc, Desatero v životě židů a křesťanů, str. 105

Ani úcta k rodičům není samozřejmá. Nejde v ní o archaismus, zároveň žijeme v jiné době, nemáme patriarchát ani matriarchát.

V přikázání jde o řád lidského života v sociálním smyslu. Mezilidské vztahy nejsou před Bohem něčím bezvýznamným, věřící je nemají opomíjet. Lochman zdůrazňuje, že oblast rodiny i společnost je před Bohem uspořádaná, není chaotická. Luterská tradice mluví o stvořitelských řádech lidského společenství. V minulosti docházelo k absolutizaci vztahů, vytváření dějinně podmíněných struktur. Bible ale člověka nestaví do nadčasového rámce neměnných struktur. Vidí v člověku partnera, mluví v kontextu exodu. Přikázání zakládají a provázejí svobodu před Bohem a před lidmi. Svoboda exodu je svoboda předznamenaná stvořením a stvořitelským řádem. Jsme stvořeni do dějin, svoboda není jen plánovat, konstruovat, vládnout. Vždy nám předchází společenství lásky, nemůžeme ho vytvořit. Úcta k životu, znamená i úctu k životu těch druhých.

Ctít neznamená být nekriticky poslušní. V přikázání nejde o kult osobnosti, oslavování předem dané autority. Desatero se staví proti všem kultům, máme více ctít Boha, než lidi. Některé zájmy v lidském životě jsou důležitější než zájmy rodinné. Ctít znamená ponechat váhu, brát vážně, nepodceňovat. Máme brát vážně dějinné dědictví, svoboda neznamená totální rozchod s minulostí. Nemůžeme žít bez tradice. Je ale lepší kritická konfrontace než nekritický únik. Musíme vést dialog s matkami a otci. Později vést dialog s našimi dětmi, zvláštností přikázání je, že naše role se během života mění, nejdříve jsme přikázáním oslovováni, později jmenováni. Máme žít v dialogu, jak se o tom mluví v listu Efezským: děti poslouvejte své rodiče, otcové nedrážděte děti k hněvu (Ef 6,1.4).

Páté přikázání je jediné, v kterém je rovnou obsaženo i zaslíbení. Etické normy nechtějí ustrnout, stát se zákonem, máme k nim přistupovat kriticky. Tento přístup není krokem k anarchii ale k adekvátnímu vztahu s Bohem. Jde

tu o rozhojnění života a jeho ochranu. O kvantitu a kvalitu života v lásce a ve svobodě. Když je řeč o zemi zaslíbené, mluví se o reálném životě a jeho konkrétních podmínkách.

Příkázání je třeba neustále nově interpretovat. Nemůžeme převzít výklad našich otců a držet se, nacházíme se v jiném kontextu než oni. Nová doba si žádá nové porozumění, novou poslušnost.

Shrnutí

Zásadní je, zda příkázání „ctít rodiče“ mluví o kultu osobnosti, nebo ne. Lutherovu výkladu by kult osobnosti odpovídal. V Dobrých skutcích i Větším katechismu se píše hlavně o tom, čeho jsou děti vůči rodičům povinni. Vymezuje se čtyři typy rodičovství či spíše otcovství: pokrevní otec, otec v domě, v zemi, duchovní otec. Jsme povinni ctít otce, zaměstnavatele, vládu a církev. Tito „otcové“ mají vůči nám výchovnou povinnost. Bůh dal děti rodičům proto, aby je vychovali.¹⁷

Lochmanův výklad začíná úvahou nad tím, zda je úcta k rodičům něčím samozřejmým, snadným. Lochman si myslí, že by to tak být mělo, pokud ovšem nedošlo k nějakému narušení. Lochman brojí proti kultu osobnosti, opírá se přitom o bibli, o to že člověk v ní není podřízen předešlým generacím. Má je brát vážně, naslouchat jim, ale ne slepě. Úcta k rodičům by neměla nabourávat naši svobodu, samostatnost. Příkázání nám nabízí dvě role, ti kteří mají ctít i ti kteří mají být ctěni. Zatím co Luther řeší hlavně poslušnost vůči autoritám, jde Lochmanovi spíš o dialog.

Oba autoři se shodují v tom, že staví příkázání „ctít rodiče“ do závislosti na předchozích příkázáních. Oba připouštějí vzpouru či revoltu vůči rodičům či nadřízeným s tím, že Boha je třeba více poslouchat než lidi. A oba

¹⁷ Od bodu 142, Kniha svornosti, str. 393

si uvědomují, že přikázání „ctít rodiče“ v sobě obsahuje i zaslíbení dlouhého a dobrého života.

6. kapitola

Nezabiješ

Luther

Zatímco se přikázání první desky zabývala duchovní podstatou člověka, věnuje se přikázání „nezabiješ“ lidským žádostem a chtíčům. Jde v něm o hněvivost, o chtivost lačnicí po pomstě. Až sem je výklad srozumitelný, ale zde končí výklad „nezabiješ“ a ve zbytku kapitoly mluví Luther o tichosti. Přikázání „nezabiješ“ od nás vyžaduje dobré konání, které je mnohotvárné a zahání mnoho špatností, tímto konáním je tichost. Ne však tichost, která se leskne, ne mírnost, shovívavost a trpělivost vůči přátelům, toho jsou schopni i zvířata, pohani, Turci a židé, darebáci, vrahové, zlé ženské. Pravá tichost spočívá v opravdové dobrotivosti. Tuto tichost máme projevovat i vůči odpůrcům a nepřátelům, nemáme činit, ani zamýšlet nic zlého, třeba že nás připravili o statek, čest, přátele, nebo nás poškodili na těle. Tato tichost oplácí zlo dobrem.

Křesťané jsou samí spor a válka, jsou ovládnáni pomstou a to přitom slaví svátky a chodí na mši, modlí se, staví kostely, dělají i jiné věci, které pán Bůh nepřikázal. Každý z nás má svého pokušitele, který mu ukazuje kolik je v něm hněvu, nepřítele který se dotýká našeho majetku, cti, těla, přátelství. Na těchto pokušitelích si máme cvičit vůli a dobré skutky. To nám pán Bůh přikazuje, ne si vymýšlet vlastní dobré skutky. Bůh přísně soudí myšlenky a hněvivá slova proti pánu, oč přísněji bude soudit, když bijeme, zraňujeme, zabíjíme.

V pravé tichosti se srdce svírá soucitem nad vším zlým, co nepřítele potká. Naše tichost nesmí jít na úkor Boží cti. Nemá nám záležet na nás samých, ale máme hájit Boží zájmy a zájmy svého bližního. Vrchnost se smí hájit mečem, ostatní slovem a trestem, ale vždy s bolestí v srdci a se slitováním nad viníky.

Naše víra nesmí pochybovat o Boží lásce a milosti a o tom, že jsme se proti Bohu provinili více, než naši nepřátelé vůči nám.

Lochman

Lochmanovi připadá „nezabiješ“ jako nejsrozumitelnější přikázání desatera. I v době, kdy se rozměňují všechny etické oblasti, platí, že zabíjet a vraždit se nesmí. Hebrejské slovo „rasach“ je vzácné, označuje zabíjení v určitém vymezeném smyslu. Jde o zabití osobního protivníka, tedy o vraždu. A o nezákonné, protispolečenské zabíjení, o stavění se nad zákony a proti společenství. Toto „rasach“ je zakázáno ve starém zákoně, v novém zákoně se výklad přikázání radikalizuje, hlavně v kázání na hoře. U žádného jiného přikázání není tolik mezních případů, jako „nezabiješ“. Těmito mezními příklady jsou například sebevražda, eutanazie, potrat, trest smrti, válka. Tato širokost znesnadňuje výklad přikázání, takže nakonec není tak srozumitelné, jak se mohlo zdát.

Přikázání má různé vrstvy, které od sebe sice nemůžeme oddělit, ale můžeme nebo spíš musíme je rozlišovat.

- 1) Jádrem přikázání je relativně jasné. Člověk se nesmí stát vrahem člověka. Vražda je to nejhorší, co můžu svému bližnímu udělat. Vrah se činí pánem nad životem a smrtí, přebírá roli, která patří jen Bohu. Bere bližnímu jeho právo na život. Konečné řešení je nemožnou možností, a přesto realitou bible.
- 2) K údělu vraha patří i právo vraha. Tímto tématem se zabývá bible už ve svých úvodních kapitolách, v příběhu o Kainovi a Abelovi. Vraha je třeba chránit před zákonem pomsty. „Nezabiješ“ se staví proti zákonu džungle. Oko za oko vypadá tvrdě, ale brání zvrhlému zabíjení. Ani vrah se nesmí stát štvanou zvěř, vražda nesmí eskalovat.

- 3) V novém zákoně dochází k prohloubení. Zákon pomsty není jen omezen, je odevzdán do Božích rukou. V kázání na hoře dochází k rozšíření přikázání, kázání se ptá po kořenech vraždy. Vražda bývá výsledek nahromaděného hněvu, bránit hněvu znamená bránit vraždě. Ježíšovi nejde o radikalizaci, ale o bdělost vůči kořenům. Hříchu je třeba zabránit hned v počátku. Ježíš je pro prevenci.
- 4) Extenzivní přikázání, nejde jen o nezabíjení ale i o prevenci zkázy. Zkázy, která ohrožuje život mezi bližními. Nedej se přemoci zlem, ale přemáhej zlo dobrem. Proti přikázání se neprojevuje, jen když jednáme špatně, stačí nejednat dobře.

To co by mělo být pro církve dnes důležité, jsou podle Lochmana sociálně politická ochranná opatření. Křesťan by měl být i politicky zainteresován, týká se ho veškeré zabíjení, i to velmi vzdálené. Nestačí zabraňovat zabití a nezabíjet sami. Musíme reflektovat vnější i vnitřní souvislosti přikázání. Lenost, nedbalost, lhostejnost vůči bídě ostatních bližních, to vše a mnohé další je hříchem proti „nezabiješ“.

Lochman rozebírá čtyři mezní případy vraždy. Prvním z nich je sebevražda. To, čím se sebevražda často omlouvá, je, že zůstávám sám u sebe. Svobodně rozhoduji o svém těle, uplatňuji poslední možnou svobodu. Je však otázkou, jak moc patří rozhodování o vlastním životě mezi křesťanské svobody. Máme právo sáhnout si na život? Samozřejmě, máme různé druhy sebevražd a je třeba je rozlišovat. Můžeme se obětovat za druhé, za pravdu, anebo můžeme „jen“ unikat z neúspěšného života. Nelze paušálně odsoudit sebevraždu, jak to udělala církev v minulosti. Ani nemůžeme schválit sebevraždu jako lidskou možnost. Můžeme rozlišovat mezi sebevraždou a sebezabitím, můžeme a máme pečovat o ohrožené, soustředit se na prevenci. Věřit v Boha znamená vědět, že nedisponuji vlastním životem. Boží milost je nám zaslíbená i v bezvýchodných situacích. Svoboda, která je nám dána, je svobodou pro život

ne pro smrt. Dietrich Bonhoeffer píše něco jiného a jeho názor je zajímavý i s ohledem na jeho životní příběh: „Svoboda, s kterou člověk svůj tělesný život přijímá, mu dovoluje tomuto životu přitakávat, ale zároveň přivolává jeho pozornost k tomu, co je za tímto tělesným životem, a umožňuje mu chápat tělesný život jako dar, který má opatrovat, anebo jako oběť, kterou má přinést. Jen proto, že má člověk svobodu i ke smrti, může svůj tělesný život položit ve prospěch nějakého vyššího dobra. Kdyby neměl svobodu ve smrti život obětovat, nebyl by svobodný pro Boha, jeho život by nebyl lidský život.“¹⁸ Nejde o úplně odlišné výklady, Lochman mluví o oběti s porozuměním, ale na rozdíl od Bonhoeffera nepřipouští svobodu ke smrti, zároveň ale říká, že pokud je sebevražda hříchem, pak není hříchem neodpustitelným, stojí pod Boží milostí.

Dalším mezním případem zabití je potrat. V problematice potratu dochází k ideologizaci z obou stran, jak na straně odpůrců, tak na straně příznivců. Je otázkou, k čemu vedou diskuze o tom, čím je embryo. Člověkem, bytím k lidství, nebo jen shlukem buněk? Potrat je zásah do procesu zrodu člověka. Jak moc smí svoboda matky omezit svobodu dítěte? Podle Lochmana se musí teologie závazně držet toho, že přikázání chrání i nenarozené stvoření, jsme svobodní i v proexistenci. Ale „nezabiješ“ není paušálním zákonem i v rámci potratu jsou různé stupně. Nelze se soustředit jen na těhotnou a její čin. To, kde se můžeme a máme angažovat, je oblast prevence. Úkolem církve není trestat a soudit. Západní církve sice spoluvtváří právo, to tak ale nemusí být napořád. Prostředky, které jsou církvi vlastní, jsou kázání, pastorece, vzdělávání věřících. Podle Lochmana je nepřijatelnou volná interrupce, protože generální souhlas říká, že potrat do určitého data je něčím normálním.

Třetím mezním případem je problém války. Válka je problematická už z toho důvodu, že ve starém zákoně není „nezabiješ“ důvodem pro mír, válčí se

¹⁸ Bonhoeffer Dietrich, Etika, str. 168

tu. Proti válce mluví proroci, ti volají po pokoji v osobním i sociálním smyslu. Radikalizace nastává v kázání na hoře, šesté přikázání vykládáno jako smíření se s nepřítelem a nastolení eschatologického pokoje. V dějinách církve se válka nekritizovala, etikové se snažili spíš o její kanonizaci. Podle Lochmana se církev nemůže tvářit, že je válka dobrá. Má se pokoušet válku tlumit a zlidšťovat, když už jí nezvládne zabránit. Církev si vytvořila i učení o spravedlivé válce, systém podmínek, za kterých smím být ve válce.

- 1) Válka je poslední pokus zjednat právo, které bylo porušeno
- 2) Cílem je mír nikoli vyhlazení
- 3) Přípustné jsou jen mravně přijatelné prostředky a dodržování pravidel války
- 4) Válku smí vést jen legitimní vrchnost
- 5) Válečné škody nesmějí být větší než sporné právní nároky

Tato v zásadě dobrá snaha ale netlumila válku, naopak legitimovala ji. Křesťanství považovalo válku za přijatelný prostředek k řešení problémů. Ke změně diskurzu došlo až po druhé světové válce a to ne díky teologické reflexy, ale pod tlakem zvenčí. Možnost totální zkázy posunula pojem války, proti všem pěti pravidlům spravedlivé války. Válka už nemůže být křesťanskou alternativou. Křesťanství přezkoumává své postoje, zamýšlí se i nad pacifistickou tradicí, kterou máme například u Chelčického. Lochman stojí o kritické a otevřené zpracování problému. Kriticky tu znamená bez politické pasivity, otevřeně znamená nevyloučit válku z Kristova panství. Přikázání „nezabiješ“ nám ukazuje cestu i v politické oblasti, ne jako recept, nebo zákon, ale jako povzbuzení k angažovanosti. Vytrvalému a vynalézavému mírovému bádání a mírové praxi, předcházení jakémukoli zabíjení.

Shrnutí

Hněv je to, co je společné oběma výkladům. Zdálo by se, že jsou naprosto odlišné, Luther v Dobrých skutcích vůbec nemluví o zabíjení a Lochman věnuje velkou část výkladu hraničním případům zabití. Oba však pokračují v linii Kristova kázání na hoře. V kázání na hoře se mluví o tom, že již hněv je špatně. Nestačí nezabíjet, abychom se nehřešili proti „nezabiješ“. Máme se věnovat prevenci, zkoumat problém už od kořenů a tam ho také řešit.

Ve větším katechismu je výklad „nezabiješ“ velmi odlišný¹⁹, víc si protičečí s Lochmanovým výkladem. Luther sice i zde píše proti hněvu, nesmíme zabíjet rukou, srdcem, ústy ani znamením. Hněv je zakázán všem kromě rodičů a vrchnosti, ti zastupují Boha, a proto se hněvat smí. Bůh se smí hněvat, smí kárat a trestat, protože svět je zlý, je potřeba oddělit zlo a dobro v něm. Bůh chrání jedny před druhými, není zakázáno jen zabíjení, ale i vše z čeho vzchází, nesmíme si působit bolest a utrpení. Příkázání nepřestupuje jen ten, kdo činí zlo, ale i ten, kdo nečiní dobro.

Myslím, že s řadou Lutherových tvrzení by Lochman nesouhlasil, nezdál by se mu hněvivý trestající Bůh (potažmo vrchnost a rodiče), u Lochmana je Bůh hlavně milosrdný. U Luthera ještě přetrvává středověká krutost, potřeba vše trestat. Lochman se zabývá právem, když už musíme trestat tak podle práva. Bůh není přísný soudce, ale milosrdný osvoboditel. A svět v sobě sice má mnoho zlého, ale stejně zůstává dobrým Božím stvořením.

To v čem se autoři shodují je důraz na prevenci a snaha přemáhat zlo dobrem.

¹⁹ Od bodu 182 dále, Kniha svornosti, str. 397

7. kapitola

Nesesmilníš

Luther

Luther tu postupuje stejně jako u přikázání „nezabiješ“. Nevěnuje se smilnění či nesmilnění, ale cudnosti či čistotě. V předchozí kapitole uvažuje Luther tak, že tichem zabrání hněvu, hněv v sobě má potenciál stát se vraždou. Obdobně můžeme postupovat zde, cudností zabráníme necudnosti, která by se mohla stát smilněním. Mezi necudnosti patří podle Luthera hanebná slova, anekdoty a písničky, ale zuří i ve všech našich údech. Máme neustále bojovat o zachování cudnosti, podle Augustina čistota jen málokdy zvítězí.

Cudnost nás vede k tomu, že držíme půst, jsme mírní v chlastu a žrádle, jsme bdělí a pracovití. S půsty to nemusíme přehánět, to co chceme podrýt je chlípnost, ne naše zdraví. Mezi naše nejsilnější zbraně patří modlitba a slovo Boží, my je ale často nahrazujeme skutkařením. Ve věcech čistoty nejde určit všeobecně platné pravidlo ani míru. Každý musí bdít sám nad sebou. Pokud to nezvládá, má se svěřit kázání a radám někoho zkušenějšího.

Tím, co nám může být největší pomocí v boji s necudností je víra. Kdo očekává od pána milost, má zalíbení v duchovní čistotě. Takovýto člověk mnohem snáze odolává necudnosti, Duch svatý mu říká, jak se má vyhýbat ošklivým myšlenkám a všemu, co je v rozporu s cudností. Víra mu připomíná, co se Bohu líbí, a co ne. Pokušení nás stále znovu vybízí k tomu, abychom se modlili, postili, bděli, pracovali, prováděli cvičení ke zkrocení těla. Cudnost, která není pokoušena, není tou nejvzácnější, cennější je potýkat se s nečistotou. Každý člověk někdy pocítuje špatné choutky, máme je a musíme je potírat. To s sebou sice přináší neklid a nelibost, ale je to dobré dílo před Bohem, to nás má těšit a uspokojovat. Pokušení nejde úplně vymýtit.

Lochman

Prvním, na co se Lochman ptá, je to, zda je přikázání „nezcizoložíš“ i dnes nosné. Odpovídá postavení v desateru tomu, jak moc jsme se provinili? Nestojí potom „nezcizoložíš“ příliš vysoko? Civilní právo se neustále posunuje, nevěra téměř úplně ztratila charakter trestního činu. Její trestání je vnímáno jako pozůstatek barbarských časů. Zde může být nosným co tvrdí Heller: „*Sedmé přikázání nechce formovat život lidí obecně, mimo víru, z moralistických pozic. Je třeba, aby lidé nejdříve vstoupili do vztahu k Bohu, uvěřili, přijali za svou boží smlouvu, připojili se k duchovnímu lidu. Pak pro ně desatero platí, pak jim může být směrnici a pomocí.*“²⁰ Dějiny výkladu tohoto přikázání jsou neslavnou stránkou židovské i křesťanské etiky. Manželství bývalo pokládáno za oblast, ve které vládne muž. Patriarchální deformace manželství je stále živá. Přežívá i v názoru, že muž může narušit jen cizí manželství, kdežto žena i to vlastní. To, že církev tabuizovala oblast sexu je naprosto protibiblické jednání. I přesto je přikázání závazné, máme ho zastávat, je stejně závazné jako ostatní přikázání. Jen je třeba, abychom mu správně rozuměli. Mluví do různých okruhů, nemusíme jej nutně uplatňovat jen na manželství, ale i na vztah mezi mužem a ženou obecně. Ve Starém zákoně je manželství paradigmatickým smlouvy mezi Bohem a lidmi. K zajímavému rozšíření dochází, podobně jako u ostatních přikázání v Kázání na hoře, cizoložství je každé lehkomyšlné jednání vůči bližnímu opačného pohlaví.

Vztah mezi mužem a ženou je základní formou lidského společenství. To je důležitý akcent biblické antropologie, patrný v obou zprávách o stvoření. Podle nich je člověk bytost společenská. Člověk se utváří ve vztahu k Bohu a bližním. Člověk bez bližního není plným člověkem. Ve zprávách o stvoření je zdůrazněné společenství muže a ženy. Karl Barth to popisuje ve své Kirchliche

²⁰ Heller Jan, Zákon a proroci, str. 57

Dogmatik takto: „*Člověk neexistuje nikdy a nikde jako člověk o sobě, nýbrž vždy a všude jako člověk-muž anebo člověk-žena*“²¹. Jsme určováni vztahy kolem nás. Vztah mezi ženou a mužem je základní. Ve vztazích se ověřuje naše humanita. Pro správné pochopení přikázání jsou důležité pojmy vysvobození a smlouva. O co v přikázání nejde je legalismus v oblasti sexu. Máme se soustředit na vztah mezi ženou a mužem, vážit si ho, rozvíjet, kultivovat. Nepřátelství k erotu, či sexu není křesťanskou ctností. Ale chaotická sexualita jde ruku v ruce s chaotickou religiozitou, nevěrnost vůči Bohu s nevěrností vůči bližnímu. Hospodinova věrnost nás má povzbuzovat k naší vlastní věrnosti.

Problémem se stává téměř bezbřehá nabídka antikoncepce, přináší s sebou novou svobodu. Je pro každého snadno dostupná, občas sklouzává k přehnané promiskuitě. Přikázání nevystupuje proti sexualitě, ale stojí o střízlivost a rozvážný postoj. Volnost a svoboda neznamena nezávislost. Osvobození dospívá k cíli až ve věrnosti. Svoboda vůči bližnímu nespočívá ve volném sexuálním experimentování.

Manželství, na které se myslí v přikázání, je životní společenství, životní smlouva, ne však instituce. Naše manželství musí mít i instituční formu, protože je veřejně otevřeným společenstvím. Tomu odpovídá i to, že manželství v bibli je velmi variabilní prvek, nejde jej paušalizovat. Nemáme se tedy zabývat manželstvím jako formou, ale manželstvím jako společenstvím. Toto společenství se musí stále znovu utvářet. Manželství má dnes spíše špatný zvuk, jedním z důvodů jsou již zmíněné patriarchální dozvuky, dalším problémem je podřízení manželství plození dětí. Svobodný člověk není v ničem horší, než ženatý nebo vdaná, svobodný je centrem novozákonního zájmu. V manželství lze spatřovat dvě dimenze, časovou a prostorovou. Časovou dimenzí je myšleno to, že manželství je společenství doživotní.

²¹ Barth Karl, *Kirchliche Dogmatik III/4*, str. 129

Prostorovost tkví v tom, že manželství nezeje do prázdna, navazuje na minulou generaci a předpokládá generaci budoucí. Vraťme se ještě k doživotnímu společenství. Biblické manželství nemá otevřenou možnost, není na zkoušku. To neznamena, že se manželství nemůže rozpadnout, je smutnou pravdou, že rozvod je občas nejlepším řešením. Ale nelze jej brát jako normální jev. Lze jej odpustit, ale ne ospravedlnit.

Je otázkou, zda manželství není příliš vysoký ideál. Je slučitelné se životem zaměřeným na prožitek a výkon? Je na nás, abychom svým životem dosvědčovali pravdu přikázání proti okolnímu světu. Pravé manželství není břemeno, ani útlak. Bible ví o křehkosti našeho soužití, zná propasti srdce. Bůh nám slibuje věrnost a chce, abychom si byli věrní. To neznamena, že to není těžké. Manželství není širokou a rovnou cestou, musíme projít houštím vztahů. Přikázání nás chrání před lehkomyšlnou netrpělivostí s vlastním manželstvím, před předčasnou kapitulací. Přikázání není návodem na manželské krize, je perspektivou, dlouhým dechem pro naše manželství. Smyslem manželství však není přemáhání cizoložství. Manželství nám dává možnost žít svobodně a jistě.

Shrnutí

Autorům nejde o původní kontext přikázání. Luther se v Dobrých skutcích ani příliš nezabývá samotným smilněním, jde mu o cudnost. Ve větším katechismu je konkrétnější.²² V přikázání jde o to, nepůsobit hanbu bližnímu. Přikázání původně platilo jen pro oblast manželství, protože v židovstvu nebylo paniců a panen, z dětí se stávali rovnou manželi. Přikázání má bránit všem pohlavním prohřeškům. Manželství je bohulibý nástroj k plození dětí a jejich výchově. Nemá být opovrhováno, ani znevažováno. Luther chápe manželství dokonce jako Boží nařízení, všichni do něj mají vstupovat. Naše tělo podléhá pudům, abychom se vyhnuli cizoložství, máme raději vstoupit do

²² Kniha svornosti, str. 400 - 402

manželství. Luther kritizuje praxi celibátu, myslí si, že mniši, jeptišky a duchovní smilní, když ne tělesně, tak aspoň v myšlenkách.

Lochman se zabývá hlavně společenství mezi mužem a ženou, toto společenství může mít formu manželství, ale nemusí. Lochman se brání dehonestaci sexuality, bible nevnímá sexualitu jako něco špatného, jen je potřeba, aby byla umírněná. Lochman kritizuje to, že jsme z manželství udělali instituci, podřídili jej plození dětí. Bible nemá nic proti svobodnému či bezdětnému člověku. Dítě je požehnáním manželství, dobrým darem, ale ne účelem. Zásadní rozdíl je v pochopení manželství, zatím co pro Luthera je jen jakýmsi úkrytem před hříchem cizoložství, pro Lochmana je to dar, který nás osvobozuje.

Ani jeden z výkladů příliš neřeší konkrétní proviněním proti přikázání. Je problémem třeba předmanželský sex? Myslím, že Lochman by ho nechápal jako špatný pokud by se děl mezi lidmi, kteří spolu chtějí dožít.

8. kapitola

Nepokradeš

Luther

Toto přikázání v sobě stejně jako ostatní přikázání zahrnuje dobrý skutek. Skutkem tohoto přikázání je dobrota, ta v sobě ovšem obsahuje mnoho dalších skutků. Máme kdykoli každému pomoci a posloužit svým majetkem. Hříchem proti přikázání není jen krádež či loupež, ale i lichva, lakota, předražování, napalování a jiné podvody. Problém je, že hledáme vlastní prospěch na úkor ostatních. To bychom nedělali, kdybychom se řídili dvojpřikázáním lásky a milovali své bližní jako sami sebe. Podle Luthera je jen málo bohatých bez úhony. Je málo těch, kteří rozpoznají touhu po zlatě a dokážou se jí zbavit. Lakota se omlouvá tím, že jde o obživu, zaopatření rodiny, to je ale jen zástěrkou pro kšeftování a šizení. Člověk, který je opravdu dobrý nemusí běhat za penězi, přiběhnou za ním sami. To neznamena nečině čekat na pečené holuby. Máme pracovat, hledat obživu, ale nemáme lakotit. Nemusíme mít strach o to, zda vystačíme.

Víra nás učí spoléhat se na dobro a lásku od Boha. Spoléháme-li na Boha, pak nemůžeme být lakomí a plní starostí. Nelpíme na penězích a užíváme si je s veselou dobrotivostí, k prospěchu bližních. Je jedno kolik vydáme, vždy budeme mít dost. Lakota dává najevo, že než věřit Bohu to radši spoléháme na peníze. Štědrost plyne z víry, štědrost bez víry je zbytečné rozhazování. Dobrotivý a štědrí máme být i vůči nepřítelům. Přátelům pomáhají i zlí lidé nebo zvířata, Bůh nechává slunce vycházet nad dobré, i nad zlé. Lidská přirozenost nechce dodržovat přikázání, brání se tomu. Snadno a rádi děláme jen „dobré skutky“, které jsme si sami vymysleli. Nepřítel má na naši pomoc nárok, pokud mu nepomůžeme, je to jako bychom ho okradli. Je na každém

městě, aby pečovalo o své tuláky a žebráky, dovolilo jim prosit jen v určité míře.

Lochman

Lochman začíná kriticky. Říká, že téměř všechny výklady přikázání „nepokradeš“ se vztahují na majetkové delikty, ale původní smysl přikázání je jiný. Podle starozákonního bádání jde v přikázání o krádež lidí, konkrétně Izraele. To se tvrdí z několika důvodů. Jeden z důvodů je exegetický, v příběhu o Josefovi a jeho bratřích i ve 22 kapitole Exodu se o krádeži lidí mluví. Další důvod je systematicko-teologický, pokud chápeme „nepokradeš“ jen jako majetkový delikt, překrývá se s „nebudeš dychtit“. O tom, že přikázání se týká loupeže lidí, píše ve svém výkladu i Kurt Hennig a pokračuje tím, že Bůh je otec svobody: „*Bůh je pánem svobody a ne démonem nesvobody. Dává se poznat v lásce tohoto světa a hlavně v člověku, ve stvoření, v milosti svém pověření jeho osvobozujících přikázání a hlavně ve svém synu Ježíši Kristu, proto je Bůh otcem svobody.*“²³ Pokud přikázání vztáhneme na život lidí je jasné i jeho postavení v desateru. Druhá deska se stará o základní práva svobodného izraelského občana: život, manželství, svoboda, čest, majetek. V dnešní době lze jako loupež lidí chápat terorismus. To znamená, že terorismus není ničím převratně novým. Nové je jen to, že se stal nástrojem politické strategie. To je špatně, s lidským životem nelze kalkulovat.

Přikázání ale sahá dál než k terorismu. Vztahuje se na všechny formy olupování o svobodu. Ve Starém zákoně není všeobecný zákaz otroctví. Ale i otroci jsou povoláni ke svobodě. V bibli, ani v rané církvi nedochází ke zrušení otroctví, ale je tu solidarita přes hranice tříd například v listu Filemonovi, která narušuje otrokářský systém. Evangelium je klín do otroctví. Smutné je, že církve si tento klín neudržela, naopak jej omezila a otupila. Zrušením otroctví

²³ Hennig Kurt, *Das Grundgesetz Gottes*, str. 247

se tento problém neřeší. Jsou i další formy manipulace s lidmi jako rasová diskriminace, omezování osobní svobody a podobně. Omezuje nás i běžný svět práce a spotřeby.

Ve srovnání s krádeží člověka je běžná krádež něčím triviálním. Problémem všedního dne je šedá zóna neprůhledných hospodářských machinací. Smíme nevidět drobná rozkrádání, ježdění na černo, různé husarské kousky nebo se má naše svědomí bouřit i při těchto drobnostech? Krádež musíme chápat v kontextu, vidět souvislosti, krádež není jen odcizení peněz. Zlodějna je každý příjem, který není založený na práci. Etika musí reflektovat i systém vztahů, naléhat na odbourání zlodějských prvků, kritizovat ziskuchtivost. „Nepokradeš“ není jen individuální příkázání, je také sociálně-etické, etika má být sociální. Příkázání promlouvá i do naší osobní roviny, nemůžeme omlouvat drobné přestupky jako triviálnosti. Jejich kritika není moralismus. Nejde o svatost majetku, ale o svatost lidského života, majetek vytváří prostředí pro život.

Majetek patří k nejelementárnějším podmínkám lidského života. Starozákonní člověk se z majetku těší, vidí v něm Boží požehnání. Majetek není demonizován. Mít je biologicky nezbytné. Uznání majetku neznamena nediferencované oslavování či svatořečení. Objektivně se majetek zneužívá tam, kde se stává nástrojem k ovládnutí bližních. Ten, kdo nemá je závislý na tom, kdo má. Bída závislých ohrožuje mír, spravedlnost, život ve společenství. Bohatství nepůsobí ničivě jen mezi chudými, ale i mezi bohatými. Je špatné, když se majetek stane cílem. Majetek ale není vnímán jako radikální zlo. Příkázání neposkytuje hotová řešení ekonomiky, financí, práva a soukromých pořádků. Otevírá novou perspektivu, ukazuje ke svobodě. Mnohostranný smysl příkázání nutí k mnohostrannému následování. K tomuto následování patří svědomí, které se vzpírá jít s proudem. V kázání na hoře, kde se většina příkázání dočká vyostření, je „nepokradeš“ vynecháno. Místo toho si našlo své

místo v blahoslavenstvích (Mt 5,1-12). Blahoslavení jsou chudí a mírní. Dalším důležitým oddílem je Ježíšova řeč o tom, že nemáme sloužit dvěma pánům, máme se vyvarovat mamonářství.

Shrnutí

V Dobrých skutcích se Luther zabývá hlavně dobrotou a štedrostí a okrajově krádeží jako majetkovým deliktem. Ve větším katechismu je tomu naopak, Luther se zabývá hlavně různými druhy krádeže a jen okrajově tím, co to znamená pro náš vztah s bližním.²⁴ Postupuje tu od kritiky špatných služebníků a dělníků k okrádání na trhu a tomu, jak by se měli zloději trestat. Vzdechává nad tím, že ti největší zloději se často vyhnou trestu, nalézají zadostiučinění v trestajícím Bohu. Nejen, že dělá z Boha bubáka, říká také, že kdo krade, tomu bude ukradeno víc, než sám nakradl. Jako by v tom Luther viděl nějaký zákon odplaty, samozřejmě ne od křesťanů, ti si mají nechat líbit, když je někdo okrádá. Oni ale nesmí bližním způsobit škodu či bezpráví, protože už to lze vnímat jako krádež. Naopak musí zabránit tomu, aby bližním někdo křivdil.

Lochman se zabývá hlavně původním významem přikázání, tím je krádež lidí, tedy omezování osobní svobody. Otročtví, terorismus, ale i rasismus jsou příklady takovýchto krádeží. V závěru výkladu se Lochman zabývá i klasickou krádeží jako majetkovým deliktem. Apeluje tu na naše svědomí, na to že i drobná krádež zůstává krádeží. To, že celá společnost dělá nějakou špatnost, nás neomlouvá k tomu, abychom jí dělali také.

Ve výkladu přikázání „nepokradeš“ se Luther s Lochmanem téměř vůbec nepotkávají. Zatím co Luther mluví k jednotlivci a jeho hříchům, soustředí se Lochman spíše na sociální rozměr přikázání. Průnik mezi oběma výklady můžeme nalézt snad jen ve vztahu k majetku.

²⁴ Kniha svornosti, str. 403 - 404

9. kapitola

Nebudeš křivě svědčit

Luther

Podle Luthera by se přikázání „Nevydaš křivého svědectví“ mohlo vedle ostatních přikázání zdát jako maličkost, tou ale není. Máme mluvit pravdu a tam, kde je to třeba, odpírat lži. V přikázání jde o hříchy jazyka, kterých se dopouštíme mluvením a mlčením. Mluvením hřeší ten, kdo křivě svědčí nebo se snaží druhého vlákat do léčky. Některým lidem činí rozkoš soudit se, jiní se chtějí vyhnout ostudě. Vlastní zájmy jsou jim milejší než Boží přikázání. Máme se stejně zastávat práv svého bližního, jako práv vlastních. Nesmí v nás zvítězit touha pomstít se nepříteli nebo vlichotit se mocným.

Vedle běžných sporů stojí náš boj o evangelium. O evangelium a pravdu víry se musí zápasit. V tomto zápase nejde o časné statky, ale o statky duchovní. Kvůli evangeliu se již nepronásleduje, jako v počátcích církve, a možná i proto upadá evangelium v zapomnění. Duchovní jej nahradili vlastními zákony, svět se mu staví na odpor, vše co pochází od Boha je tomuto světu nepříjemné. Můžeme to vidět i na Kristu. Boží pravdy se zastává vždy jen hrstka.

Lidé nemají víru. Kde je víra v Boha, tam je i statečné, neohrožené a vzdorné srdce, které se zastává pravdy bez ohledu na to, co to může stát. Nestojí o přízeň lidí, spokojí se s Boží přízní. Takovýto lidé bývají pronásledováni pozemskými pány. Všechny naše skutky konané bez víry jsou mrtvé. Bůh nám dal Ježíše, abychom v něj věřili a aby nám byl příkladem věření i skutků. Skutky jako stavění a zdobení kostelů, konání poutí a jim podobné jsou nebezpečné, způsobují zmatek a oslabují víru. Máme konat jen dobré skutky přikázané desaterem a nevyhledávat jiné. Místo toho, abychom

křivě svědčili, si máme vážit pravdy, máme jí bránit bez ohledu na možné následky, v tom nám má být vzorem Ježíš Kristus.

Lochman

Lochman začíná stejně jako Luther tím, proč je i přikázání „nevydáš křivého svědectví“ důležité. Předchozí přikázání sledovala hmatatelné zájmy člověka jako život, manželství, majetek. Mohlo by se zdát, že teď jde jen o slovní delikty, ale není tomu tak, tím o co jde, jsou pravdy života. Lochman upozorňuje na to, že motiv pravdy byl velmi důležitý pro českou reformaci. Popisuje to na třech osobnostech naší historie: Husovi, Masarykovi a Palachovi. Jan Hus ve Výkladu víry říká: hledej pravdu, slyš pravdu, uč se pravdě, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdu až do smrti. Nejde tu jen o rétorickou deklaráci, požadavek pravdy je konstitutivní podmínkou křesťanství. Žít mimo pravdu je ztráta smyslu života, horší než ztráta fyzické existence. Pravda není jen slovní záležitost, pravda je Kristus, základ spásy. Hus byl martyriem pravdy. T. G. Masaryk nelhal ani v ohrožení života, při přestřelce v Moskvě. Jan Palach se upálil, protože věřil, že dosvědčování pravdy je nadřazeno osobním i politickým ohledům. Pravda byla základní složkou jejich lidství.

Tradiční výklad přikázání sahá dál než jeho doslovný význam. To nemusí být chyba. V užším smyslu jde o svědectví před soudem, ne o povšechní lež, ta je odsouzena až druhotně. Přikázání „nevydáš křivého svědectví“ je výzvou křesťanské etice na rovině osobní i sociální. Na osobní rovině jde o to, nestát se falešným svědkem. Sociální etika má působit v oblasti soudnictví, trestních řádů. Máme mít bdělý zájem o soudnictví. Naše životy jsou plné „soudních procesů“. Neustále soudíme druhé a jsme druhými souzeni, aniž bychom si to uvědomovali. Předjímáme tak Boží soud a to nejen v oblasti mezilidských

vztahů, ale i ve veřejném životě pomocí tisku, televize, rozhlasu. Nemusí to být špatné, ale je třeba bdělosti.

Co nám říká k tomuto přikázání nový zákon? Přikázání se staví na stranu bližního. Nemáme ho zatracovat, zraňovat ani mu jinak ubližovat. Mezi lidmi působí řada zhoubných tendencí jako zesměšňování, unáhlené soudy, podsouvání nepravých pohnutek, deváté přikázání se jim snaží zabránit. Měla by pro nás platit zásada *in dubio pro reo* – v případě pochybnosti ve prospěch obžalovaného, je to zásada klasického práva ale ukazuje k ní i přikázání. Místo toho, abychom o bližních šířili fámy, o nich mluvíme hezky a vše obracíme k lepšímu. Nemáme být soudcem, ale obhájcem bližního. Je normální, že ostatní hodnotíme. Špatné je, že máme sklon soudit a nejen to, často druhé odsoudíme, zatratíme. Bereme poslední soud do vlastních rukou. Camus o tom mluví ve své novele Pád, připomíná Ježíšovo chování ve vyprávění o cizoložnici (J 8,1- 11) a v pašijním příběhu (Mk 14, 55-64). Ježíš praktikuje pasivní rezistenci, mlčí, ale jeho mlčení má význam. V prvním případě omilostňuje, v druhém způsobuje naše omilostnění. Naše víra musí z této milosti čerpat, osvědčit ji etickými a politickými důsledky. Milost je novou svobodou v našem životě. A tak se máme i my zastávat svých bližních. Být aktivními i pasivními zastánci milosti. Náš zájem o právo se má rozvíjet pod zorným úhlem milosti.

Širším kontextem přikázání je mluvit pravdu, nelhat. I zde je měřítkem náš bližní, falešnost nebo pravdivost vzhledem k němu. To je pro biblické pojetí pravdy rozhodující. Oproti tomu řecká *alétheia* vnímá pravdu jako teoretické nahlédnutí do struktur bytí, míří k pojmovému postižení pravdivého ontologického vztahu. Hebrejské *emet* znamená spolehlivost, nosnost, platnost, závaznost našich slov a jednání, osvědčování věrnosti před lidmi. Pravdu musíme chápat konkrétně, ve vztahu k bližnímu. Nejde jen o objektivně zjiřitelná fakta, ale o vztahy mezi lidmi. Pravda není nikdy jen má soukromá

záležitost, týká se bytí ve společenství s lidmi a Bohem. Pravda je sociální fenomén. To způsobuje radikalizaci a konkretizaci pravdy. Naše křivé svědectví nejsou jen slova. Je to útok proti společenství. Slova mají hlubší dosah, proto musíme bránit i drobným lžím. Konkretizací je myšleno to, že v přikázání nejde o abstraktní legalismus. Pravda je konkrétní, musí se vždy hledat a dosvědčovat v určité situaci, s ohledem na bližního. To tvrdí i Bonhoeffer, který se takto distancuje od fanatismu pravdivosti: „*Pravdivost neznamena, že se odhalí vše, co je. Bůh sám člověka přioděl, to jest in statu corruptionis mají mnohé věci v člověku zůstat zahaleny a zlo, když už je nelze vymýt, má být rozhodně zahaleno. Obnažování je cynické, a pokud si cynik připadá jako zvlášť čestný, anebo vystupuje jako fanatik pravdivosti, pak skutečnou pravdu míjí*“²⁵. Pro porozumění biblickému chápání je důležitý prolog Janova evangelia, v něm sepíše, že se slovo stalo tělem, milost a pravda přišla v Ježíši Kristu (J 1,14.17). Pravda je těsně spojena s milostí. Symbióza těch dvou se dosvědčuje i v Kristově příběhu. O tuto symbiózu se máme pokoušet i my.

Shrnutí

Autoři se shodují v tom, že přikázání se netýká jen lži. Původním významem přikázání je křivé svědectví, tím oba autoři začínají. Shodují se také v tom, že jim přikázání nepřipadá jako maličkost.

Luther rozebírá ve svém výkladu hříchy jazyka. Větší katechismus se od Dobrých skutků v této kapitole liší jen tím, že je podrobnější. Píše, že přikázání se krom soudnictví týká duchovní správy, zvěstování Evangelia a hříchů jazyka. Nemáme právo veřejně odsuzovat a trestat své bližní, protože bychom tím poškodili jejich čest. Soudit druhé smím jen z titulu úřadu, jinak je to vměšování se do Božích soudů. Úřad je svěřen vrchnosti, kazatelům a rodičům,

²⁵ Bohoefferr Dietrich, Listy z vězení, str. 151

ti zařídí, že zlo nezůstane nepotrestáno. Mají hříšníka nejprve napomenout mezi čtyřma očima a až pokud se nepolepší, tak řešit jeho kauzu veřejně.

Lochman mluví hlavně o pravdě. O tom, jak chápe pojem pravda řečtina a jak hebrejščina, ale i o tom, proč je pravda důležitým prvkem české reformace. To, v čem se nejvíc liší od Luthera, je uvědomění si, že otázka pravdy a práva se netýká jen naší řeči, ale celého života. O pravdivosti našeho života vypovídají nejen naše řeči, ale i naše jednání. Musíme usilovat o to, aby tyto dvě složky zůstali v souladu. V oblasti soudnictví nestačí jen nebýt křivým svědkem, je potřeba se aktivně zajímat o právní problémy, bránit bezpráví.

Velkým rozdílem mezi výklady je i to, že u Lochmana má přikázání univerzální platnost, platí pro všechny bez rozdílů, Luther připouští výjimky. Ve Větším katechismu nejdříve popíše, jak je snadné někoho připravit o čest, zakáže mluvit o bližním zle, i kdybychom věděli o jeho hříších, následně z tohoto zákazu vyjme světskou vrchnost, kazatele a rodiče. Ti jsou naopak pověřeni trestat zlo, aby nezůstalo nepotrestáno.²⁶ Společné mají oba výklady to, že jim jde o zastávání pravdy.

²⁶ Body 265 až 275, Kniha svornosti, str. 407- 408

10. kapitola

Nebudeš dychtit

Luther

U Luthera jsou na tomto místě vykládána dvě přikázání, přesto jim Luther věnuje jen pár řádků. Je to tím, že mu přikázání připadají jasná. Zapovídají nám zlé žádosti, rozkoše těla a časné statky. Mají chránit našeho bližního před škodou. Je pro nás normální hřešit, protože jsme od narození zatíženi dědičným hříchem. Ten můžeme přitlumit, ne však vymýtit, zničí ho až tělesná smrt. Proto musíme až do smrti neustále bojovat s našimi žádostmi.

Lochman

Podle Lochmana působí desáté přikázání vykladačům větší rozpaky než zbytek desatera. A to ve formálním i materiálním ohledu. Formálně je problematické to, že katolická a luterská tradice počítá Ex 20,17 jako dvě přikázání. V tomto počítání nám deváté přikázání zakazuje dychtit po domě bližního a desáté po ženě a po tom ostatním. Všeobecně se uznává, že toto dělení je umělé, obě části verše spolu souvisí. Materiálně, není zcela jasné, v čem je vlastně záměr posledního přikázání. Tradičně bylo vykládáno jako vnitřní předpoklad ke zlým činům, šlo tedy o oblast vůle. Podle starozákonní exegeze, ale hebrejské chamád označuje počínání. Tímto počínáním se pokoušíme přivlastnit majetek bližního. Je třeba vymezit přikázání „nebudeš dychtit“ proti přikázání „nepokradeš“ a ptát se po vnitřních předpokladech chamtivosti.

Přikázání má důležitý sociálně-dějinný a kulturně-dějinný kolorit. Bylo psáno do patriarchálně agrární společnosti. Do doby, kdy je žena vlastnictvím muže. Podle Lochmana není podstatné to, po čem dychtíme, ale samotné dychtění, takže nevádí, že žijeme v době bez otroků. V dychtění nejde jen o

smyslovou záležitost, jde o chamtivost. Nejde o touhy smyslů, ale o touhy srdce. Příkázání nebojuje proti lidským hnutím a vášním. To před čím varuje je sobecká opovážlivost vůči Bohu a bližnímu. Něco podobného tvrdí i Stanislav Čapek: „*Vášeň a náruživosti jsou vrozené člověku spolu s jeho temperamentem. Nejsou zlé samy o sobě, zlými se stávají teprve tehdy, když si volí nevhodný předmět, zlé prostředky a když se vydají na bludné cesty.*“²⁷ Kořen odcizení mezi lidmi vidí bible v závisti. Ve snaze o vlastní svobodu omezujeme svobodu bližních. Závist se týká všech lidí, nevyhýbá se ani mocným. Typickými příklady závisti ve Starém zákoně jsou příběh Nábotovy vinice a příběh o Batšebě, v obou jsou hlavními hrdiny králové, naprosto rozdílní králové. Achab je prototyp toho špatného, David toho dobrého, a závist se týká obou. Dychtivost má i viditelné projevy, dochází k odcizení ve vztazích. S dychtivostí máme bojovat, nemáme o sobě mít přehnané iluze ani být rezignovanými cyniky. Příkázání nás chce osvobodit z otroctví žádostivosti.

Žádostivost nekrouží kolem vlastního zájmu. Míří proti zájmům bližního. Dychtivost porušuje svobody a práva bližního. Na otázku, kdo je můj bližní, se odpovídá v Novém zákoně (L 10,25-37) v podobenství o milosrdném Samařanovi. Bližním je člověk, který sdílí můj prostor a čas. Bližní v desateru je druhý člověk, soused. Jde o to, aby naše láska k bližnímu nebyla ani příliš abstraktní, ani výlučně konkrétní. Nemůžeme od sebe oddělit Boha a člověka. Pokud milujeme Boha, pak musíme milovat i člověka. Desatero není nadčasové, příkázání nejsou strnulé paragrafy, promlouvá k nám do našeho času. Nesmíme zůstat slepí vůči bídám našeho světa. Je třeba být solidární i k dalekým bližním, národům třetího světa. Drastický rozdíl v životních podmínkách má burcovat hlavně bohaté církve západu. Západní člověk byl

²⁷ Čapek Stanislav, Výklad desatera, str. 101

dlouho kolonistou, dnes by měl být bližním. Příklad vyvolává k spravedlivému spolulidství.

Cesta křesťanské etiky je od Boha k bližnímu. V jistém smyslu je tato etika excentrická. Neztrácí se v ní naše vlastní identita, odehrává se v našem životě, našem zápase o svobodu. Nalézá svou plnost v bližním a Bohu.

Shrnutí

Lutherův výklad devátého a desátého příkázání zabírá jen pár řádků. Příliš toho neříká, máme odolávat zlým žádostem a tak chránit bližního před škodou. Žádosti nejsou něčím, čeho bychom se mohli zbavit, ale máme s nimi neustále bojovat. I ve Větším katechismu vykládá Luther deváté a desáté příkázání současně, ale zevrubněji.²⁸ Příklad by šlo vykládat podobně jako „nesesmílníš“ a „nepokradeš“ rozdíl je v tom, že dychtění není protiprávní. Není důležité, co nám přizná právo, ale co nám přizná Bůh. Příklad bylo dáno židům do doby, kdy bylo možné lstí získat cizí ženu, či majetek a přitom se neprotivit právu, ale je aktuální dodnes. Podvádění a úskočnost se mylně považují za chytrost a šikovnost. Příklad nám zakazuje působit škodu našemu bližnímu.

Lochman nejprve rozebírá problémy výkladu. Těmi jsou různé dělení desatera a různé pojetí slova dychtit. Dychtění bývá považováno za záležitost vůle, podle Lochmana jde o jednání. To, co se nám v příkázání zakazuje je závist a snaha uchvátit co mi nepatří. Příklad nestojí proti tělesným touhám a vášním, nepotírá touhy smyslů, ale touhy srdce. Naše závist, či žádostivost může velmi snadno nabourat vztahy s bližními. Usilujeme-li jen o vlastní zisk, většinou nabouráváme svobodu a úsilí bližního. Nemáme dychtit. Naopak velké rozdíly v životních podmínkách mají nás bohaté vést k tomu, abychom pomáhali třetímu světu. Máme si být bližními.

²⁸ Kniha svornosti, str. 410 - 412

Závěr

Výklady, s kterými jsem pracovala, k sobě měli v některých ohledech velmi blízko. Oba chápou desatero jako něco osvobozujícího. Prikázání „nezneužiješ jména Hospodinova“ se v obou výkladech týká i mezilidských vztahů. Oba autoři připouští za určitých podmínek revoltu vůči rodičům. Oba jsou pro prevenci projevů hříchu, ve smyslu, tím že bráním hněvu, bráním vraždě. Oba se často odkazují ke kázání na hoře.

To v čem se výklady liší je hlavně jejich úhel pohledu, výchozí bod. Pro Luthera je zásadní, jak chápe dobrý skutek, tedy vlastně víru, protože ta je prvním skutkem. U Lochmana je klíčové pojetí Boha. Rozdílná je také práce s textem. Ta Lochmanova je výrazně vědecktější, což je pochopitelné, protože autory dělí téměř 500 let a za tu dobu se změnil způsob práce s biblí. Lochman řeší dobu vzniku, to jak byla prikázání vykládána, i co nám říkají dnes. Luther mluví jen do současnosti. Lochman se vrací k některým hebrejským a řeckým výrazům, uvědomuje si starozákonnost desatera, vykládá obě jeho varianty. To Luther nedělá, pracuje s textem jinak než současní teologové. Z dnešního pohledu by bylo možné říct, že Luther je spíše písmákem než biblistou. Velmi často dokládá svůj názor veršem z písma.

Luther je někdy moralistou, třeba když ve výkladu prikázání o dni odpočinku mluví hlavně o nedělních povinnostech. V Dobrých skutcích je mnohem méně moralismu než ve Větším katechismu. Tento moralismus je vidět i na postavení Boha, ve skutcích je hlavně milosrdný, v katechismu je spíše přísným, trestajícím soudcem. Těžko říct, co si Luther myslí o člověku a jeho hříšnosti. Například když neříká, abychom nekřivdili, ale jen abychom zabránili křivdám. Předpokládá mravní vyspělost svých čtenářů, a proto nepočítá s tím, že by mohli křivdit nebo si myslí, že „nekřivdíte“ je samozřejmé a připomíná jen „zabraňte křivdám“ protože to už tak samozřejmé

není? Jisté je jen to, že Lochman něco takového nedělá, nepředpokládá, že by něco bylo samozřejmé, ani naší mravní vyspělost, předpokládá lidskou hříšnost.

Výklady si neprotirečí, jen jsou psány každý do své doby. Řeší jiné problémy. Proto musí být Luther trochu moralistou, a Lochman se musí zabývat sociálně právními otázkami. Ani to že Luther oslovuje konkrétního jednotlivce, zatím co Lochman většinou mluví ke křesťanům obecně, není náhoda. Se změnou společnosti a se musí měnit i způsob, jak ji oslovím. A tak lze vedle spousty drobných rozdílů spatřovat mezi výklady i pár významných shod. Jednu jsem již zmínila, je jí pochopení desatera jako osvobozujícího daru. V desateru nám bylo dáno „deset velkých svobod“²⁹ a tak může křesťan činit vše „svobodně a s veselou myslí“³⁰. Luther a Lochman jsou si blízcí i v pojetí Boha a ve vztahu k němu. Bůh je pro ně milosrdný otec, ten Lutherův se sice občas hněvá, někdy dokonce i trestá, ale jeho milosrdenství převažuje. Poslední a podle mě nejdůležitější shodou je, že se oba autoři odkazují k Ježíši Kristu a jeho Kázání na hoře. Na základě slov vyřčených před dvěma tisíci lety došli ke stejným, nebo velmi obdobným závěrům. To může být povzbuzením pro nás dnes. Od desatera sice nedostaneme univerzální odpověď, ale může nás osvobodit k tomu, abychom naslouchali Kristu. Nevadí, že nenaplníme slova Kázání na hoře, již to, že se o to budeme snažit, je krok správnou cestou.

²⁹ Lochman Jan Milíč, Desatero, str. 15

³⁰ Luther Martin, O dobrých skutcích, str. 31

Seznam literatury

- **Barth, K. 1993**, *Kirchliche Dogmatik III, 4*, Zürich: Theologischer Verlag, ISBN 3-2290-11619-0
- **Bonhoefer, D. 1962**, *Následování: Výklad Kázání na hoře*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství
- **Bonhoeffer, D. 1991**, *Listy z vězení*, Praha: Vyšehrad, ISBN 80-7021-081-8
- **Bonhoeffer, D. 2007**, *Etika*, Jihlava: Kalich, ISBN 978-80-7017-047-2
- **Čapek, S. 1929**, *Výklad desatera*, Praha: Evangelisační odbor Seniorátu Pražského
- **Ebeling, G. 1973**, *Die Zehn Gebote*, Tübingen: J. C. B. Mohr, ISBN 3-16134851-7
- **Filipi, P. 1995**, *Teologická reflexe*, Praha: ISE, ISBN 1211-1872
- **Fletcher, J. 2009**, *Situační etika*, Praha: Kalich, ISBN 978-80-7017-126-4
- **Fritzsche, H. G. 1961**, *Evangelische Ethik*, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt
- **Häring, B. 1996**, *Láska je víc než přikázání*, Praha: Vyšehrad ISBN 80-7021-189-X
- **Heller, J. 1984**, *Zákon a proroci*, Praha: Kalich

- **Hennig, K. 1982**, *Das Grundgesetz Gottes*, Studgart: Quell Verlag, ISBN 3-7918-2092-3
- **Kaleta, B. 2003**, *Pozvání ke svobodě*, Praha
- **Lochman, J. M. 2012**, *Desatero směrůvky ke svobodě*, Praha: Kalich, ISBN 978-80-7017-174-5
- **Luther, M. 1987**, *O dobrých skutcích*, Praha: Kalich
- **Lüthi, W. 1950**, *Die Zehn Gebote*, Basel: Verlag Friedrich Reinhardt Ag
- **Nohavica, J. 1997**, *Desatero*, Brno: TRANS WORLD RADIO
- **Pöhlmann, H. G. Stern M. 2006**, *Desatero v životě židů a křesťanů*, Praha: Vyšehrad, ISBN 80-7021-783-9
- **Soubor vyznavačských textů, 2006**, *Kniha svornosti*, Praha: Kalich, ISBN 80-7017-026-3
- **Šrobár, Š. 2010**, *Prečo Desatero?*, Bratislava: INFOCOMP